

En växande landsbygd

en konferens om välfärd och tillväxt

Östersund 1–2 september 2003

Innehåll:

- 3 **Sture Öberg:** Hela världen är en arbetsgemenskap
- 6 **Anna-Lena Brundin:** Kvinnligt, manligt, mänskligt
- 11 **Erik Westholm:** Landsbygdens möjliga framtider
- 17 **Gunnar Grepperud:** Utbildning och regional utveckling
- 21 **Göran Brulin:** Storstadslogiken styr våra tankemönster
- 23 **Referat från parallella sessioner**
- 45 **Program:** En växande landsbygd 2003

Hela världen är en arbetsgemenskap

– Vi lever alla i en arbetsgemenskap. Jag vill säga något om den.

Med den korta deklARATIONEN inledde Sture Öberg, generaldirektör för ITPS, sitt öppningsanförande.

– I ett nutida samhälle finns det vissa saker som man måste vara väldigt många för att klara av. Man kan se detta som en stor byteshandel, där jag hjälper andra och andra hjälper mig, förklarade han.

– En sådan här byteshandel med arbetsinsatser behöver inte gå jämnt upp varje år, men under en livstid krävs det att jag i genomsnitt hjälper andra minst lika mycket som de hjälper mig. Det är detta som konstituerar ett samhälle.

Men det går att fuska, fortsatte Sture Öberg. Som nation har man framför allt två olika möjligheter.

– Den första innebär att man lånar pengar utomlands för dagens konsumtion här hemma. Det innebär i praktiken att andra människor arbetar i stället för oss. Tanken är att vi ska arbeta lite mer längre fram och då betala tillbaka. Det här är ett väldigt fiffigt sätt om man vill skjuta över bördan på nästa generation.

– Den andra fusketoden går ut på att sälja ut det vi arbetat ihop här hemma. Man kan till exempel sälja ett skogsbolag, eller en bit mark och ett torp, till utlandet. Det här är också ett sätt att inte investera för framtiden.

Trots allt finns det ingen orsak att låta sig skrämmas av dessa exempel, poängterade Sture Öberg. Sammantaget köper Sverige upp mer i andra länder än vad de köper hos oss.

Den byteshandel som samhället bygger på var förr i tiden lokal eller nationell. I dag är den

– Sverige riskerar att få en negativ BNP-tillväxt redan om 13 år, varnade Sture Öberg.

gigantisk och världsvid. Sture Öberg illustrerade detta med en bild på den svenske skogsmaskinföraren Uno Nilsson.

– Hans maskin är tillverkad av delar från USA, Finland, Norge och Sverige. Privat kör han en Toyota, på bränsle från Nigeria och Kuwait. Han bor och jobbar i glesbygden men är helt integrerad i den globala ekonomin.

En genomsnittlig svensk arbetar inte mer än sex till åtta procent av sin totala livstid. Det räcker inte, sade Sture Öberg.

För att Uno ska fungera professionellt måste han runt om sig ha en omfattande serviceapparat. Vagnar ska plogas, hans barn ska ha skola, vården måste fungera och så vidare. Tandläkaren i en närliggande tätort deltar i den arbetsbyteshandel som direkt berör Uno. Just skogssektorn, som han jobbar i, exporterar en stor del av sina produkter. Den exporten behövs för att vi ska kunna köpa in saker – till exempel Unos Toyotabil.

– Det betyder även att en tandläkare någonstans borta i Japan, som reparerar tänder på en Toyotaarbetare, hjälper till så att Uno kan vara effektiv i sitt jobb.

Som individ hjälper jag andra genom att arbeta, påpekade Sture Öberg. Och jag kan öka min hjälp till dem på två olika sätt. Antingen genom att arbeta smartare och mer produktivt eller genom att arbeta fler timmar. Produktiviteten kan man öka genom att, som Uno, skaffa en större maskin. Eller genom att organisera

sitt arbete. Den svenska produktivitetsutvecklingen är just nu ganska bra, men ökningen sker från en låg nivå. En svensk arbetare, tjänsteman eller företagare producerar mindre per timma än EU-snittet, berättade Sture Öberg.

Om man blickar framåt i tiden finns ett tydligt problem med att vi skulle kunna arbeta fler timmar, konstaterade han: befolkningens ålderssammansättning. Det blir för få i produktiv ålder. Balansen mellan plikter och rättigheter rubbas allt mer. Vi kommer inte att kunna jobba ihop till de rättigheter vi har lovat varandra.

Högre utgifter – samma inkomster

– Redan den regionalpolitiska utredningen för tre år sedan visade hur kommuner som Gällivare, Storuman och Hällefors fram till 2030 kommer att få fördubblade utgifter, det vill säga behov av arbetsinsatser, utan att deras inkomster stiger.

Vi som är i arbetsför ålder måste helt enkelt arbeta mer i framtiden, konstaterade Sture Öberg, och visade en figur över hur en genomsnittlig svensk disponerar sin livstid. Av den framgick det att han eller hon inte arbetar mer än sex till åtta procent av den totala tid man disponerar under ett liv.

Om inget görs åt balansen mellan plikter och rättigheter kommer Sverige att få en negativ BNP-tillväxt redan om tretton år, varnade Sture Öberg. Följden blir inte bara att vi får mindre utrymme för konsumtion – privat såväl som offentlig. Det blir dessutom allt svårare att behålla viktiga sektorer som vård och skola. Risken finns att man försöker ”rädda” situationen genom att skjuta över mer arbete på nästa generation, det vill säga att låna av framtiden.

– Den demografiska utvecklingen är bekymmersam, men jag är trots allt ganska optimistisk, deklarerade Sture Öberg. Det finns en hel del man kan göra för att återställa balansen. Befolkningen i alla delar av Sverige måste och kan hjälpa till med tillväxten. Och här är landsbygdsbefolkningen en viktig pusselbit.

Sture Öberg demonstrerade sedan med sin dator ett nytt statistiskt system som ger oanade möjligheter att studera befolkning, sysselsättning, välfärdsfaktorer och så vidare – i glesbygd och tätort, med en mångfald möjligheter att variera parametrarna. Han visade hur man sekundsabtt kan få fram kartor och tabeller för kommuner eller godtyckligt utvalda områden. Tätorter av olika storlek kan definieras och statistik kan räknas ut för de boende inom, nära eller längre ifrån dessa tätorter. Inkomster och sysselsättning på glesbygd och landsbygd i olika delar av landet kan jämföras med motsvarande i tätorter.

Sverige utnyttjar ny teknik

– I den här delen av Norrlands inland, i den extrema glesbygden, ser vi hur många som bor i tätorterna, på den tätortsnära landsbygden och i den riktiga glesbygden, sa Sture Öberg och valde ut ett område i södra Lappland. Vi kan också se vilken typ av jobb de har. Det finns tydligen 44 procent fler bönder än riksgenomsnittet. Fast om man ser på absoluta tal är de bara 363 stycken, så det är inte så många.

Annars kan man enligt Sture Öberg konstatera att folk på landsbygden har ungefär samma yrken som folk i städerna. I flertalet delar av Sverige är det inte heller så att fattiglapparna bor på landsbygden och de rika i tätorterna. Man hjälper till på olika sätt i den stora bytesbalansen med arbetsinsatser.

Konferensens mest långväga deltagare kom från Japan. Från vänster: professor Hitomi Nakamichi, professor Akira Ohno, Mika Högström (tolk), professor Shiro Yoshizawa och professor Toru Onai.

Som ett sista skäl till optimism pekade Sture Öberg på svenskarnas, traditionellt sett, stora förmåga att ställa om och nyttja ny teknik när tiden så kräver.

– Vår skogsarbetare Uno har aldrig haft inställningen att ny teknik utgör ett hot. Han är glad åt sin skogsmaskin och höga produktivitet. I Sverige tackar vi ja till omställningar av det slaget. Mycket mer än i många andra länder. Därför är jag optimistisk när det gäller människors förmåga på landsbygden att ställa om och utveckla allas vår gemensamma välfärd.

HANS MÅNSSON

Kvinnligt, manligt, mänskligt

Anna-Lena Brundin – författare, artist, ståuppkomiker – många titlar kan sättas på denna kvinna som vid landsbygdskonferensen i Östersund kåserade kring köns- och människoroller. Svepande och träffsäkert, humoristiskt och bitskt samt inte minst med en stor portion självironi. Och allt naturligtvis framfört på hennes skånska modersmål.

Anna-Lena började med att anknyta till föregående talare:

– Jag tänkte på det där som Sture sa, att vi gör av med mer pengar än vi drar in. Vi har ingen rätt att lämna skulder till våra barn! Först tar man lån och köper en massa saker för barnens skull – sen skiljer man sig för barnens skull, och så får man hjärtinfarkt för barnens skull. Sen lämnar man skulden kvar, för man gjorde ju allt för barnen! Det borde vara förbjudet!

– Sture talade också om att tänka positivt. Det lärde jag mig redan som barn. Jag växte nämligen upp i en tattarfamilj, och tattare det betyder resande. Vi åkte runt i en Volvo Duett och sålde våra varor på marknader, gipstavlur med gråtande hjortkalvar på, och sånt.

Bara kvinnor kan

– Nu var det så att den där Volvon hade ett stort hål i golvet, och det drog jättekallt men far han sa att vi skulle se det positivt. ”Det här är en cabriolet fast tvärtom”!

– Likadant kan de resonera som går in i väggen och inte ser ljuset i tunneln. Om man vänder sig tvärtom är ofta ljuset där! Det gäller att tänka positivt.

”Kvinnor kan” hette en mäsas, påminde Anna-Lena Brundin. Den gick tyvärr i konkurs...

– Då tänkte jag efter – vad är vi kvinnor kända för att kunna? Jo, bara kvinnan kan vara mor. Och mannen då? ”Du har ju en man?” Ja, men han är far.

En sak i taget

Därmed var hon inne på temat att samtidigt vara lokal och global. Något som kvinnan enligt Anna-Lena Brundin är överlägset bäst på.

– Även om jag är utanför hemmet så ringer jag hem och påminner om pappersinsamlingen. Så gör inte en man, han kan inte vara lokal och global samtidigt.

Simultanförmågan, det vill säga förmågan att göra flera saker samtidigt, är omtalad som en av kvinnans främsta kvaliteter.

– Se bara på kvinnopressen. Amelia, Tara, Al-las – dom skriver om rubbet! Mode, skönhetsmedel, matlagning, trädgård, heminredning. Manlig populärpress däremot, det är en tidning för jakt, en för fiske, en för båtar och en för bilar. Här blandar man inte, minsann.

Simultanförmågan förklarar också varför det är så få kvinnor i styrelserummen, menade Anna-Lena Brundin. Det är för att kvinnorna har så många bollar i luften att männen blir yra i huvudet. Och då vill männen inte ha dom där.

Intuition är en svårutnyttjad talang, konstaterade Anna-Lena Brundin. För att bevisa att det skulle varit rätt att följa den måste man avstå från att följa den.

Men det finns gränser för simultanförmågan medgav Anna-Lena Brundin. I alla fall för hennes egen.

– Vad gjorde vi i sommar i Sverige? Vi grillade. Och vem stod vid grillen? Ja, inte var det jag, för om jag lägger köttet där så springer jag runt och dukar och sminkar mig medan köttet blir bränt. Men mannen, han står naglad vid grillen – ”grillagrillagrilla”. Han är helt fokuserad på vänster hjärnhalva. Han har visserligen en autostrada över till höger sida men han är sällan där.

Kvinnans hjärnhalvor, däremot, sammanbinds av ett virrvarr av småvägar, som hon ständigt

irrar på, fram och tillbaka. Därav också hennes dåliga lokalsinne. Men allt är på gott och ont, påpekade Anna-Lena Brundin. Mannens hjärna drabbas av skev förslitning och därför dör han 5–6 år före kvinnan. Han tänker alldeles för intensivt på samma sida av hjärnan hela tiden.

Om simultanförmågan är den första av kvinnans specifika talanger så är intuitionen den andra. Men det är en svårutnyttjad talang, konstaterade Anna-Lena Brundin.

För att illustrera problemet berättade hon om hur hennes väska försvann under en resa från Kastrup till Paris.

– Jag kände på mig vid incheckningen att väskan skulle försvinna. Jag till och med sa det till mannen där. Men han bara svarade att ”ikke vil din taske forsvinde”. Dom hanterade tusentals väskor varje dag och inte försvann det några väskor.

– Men tror ni att väskan kom fram till Charles de Gaulle-flygplatsen? Nej, och då blir man hysterisk. Det är förresten den tredje talangen som kvinnor har.

Strävan efter lycka

Men varför blev Anna-Lena Brundin hysterisk när väskan inte dök upp? För att hon blivit av med väskan? Nej, inte alls.

– Det är för att man står där och får rätt utan ett enda vittne. Då blir man hysterisk! VAD-VARDETJAGSA! Hur kunde jag vara så dum i huvudet att jag checkade in väskan, när jag visste att den skulle försvinna?

Svaret var förstås en variant av det klassiska Moment 22; för att bevisa att hon hade rätt var hon tvungen att checka in väskan. Alltså hade hon i praktiken ingen nytta av sin intuition.

En sak har dock kvinnan och mannen gemensam – strävan efter lycka. Eller livskvalitet om man så vill. Men lycka har blivit ett tragiskt ord i Sverige, menade Anna-Lena Brundin, för vi vet inte längre vad det är.

– Vi har blivit så amerikaniserade att vi lägger lyckan där framme och däruppe nånstans. Vi tänker ”sen när jag blir smal, då ska jag bli lycklig, när barnen blir vuxna och flyttar hemifrån, när hunden dör...”

– Min farfar sa nåt mycket klokt: ”Lev inte efter framtiden, du kommer ändå aldrig fram till den. Du ska leva här.” Då började jag fråga mig

vad som varit lycka för mig. Var det att skaffa det där huset med fruktträd? Nej det var det inte, det bara rasade ner frukter, det var inte min stil.

– Var det att ha båt? ”O, vad mysigt” – isen gick, båten skulle i sjön och så hann man inte segla innan isen kom tillbaka och båten skulle upp... Är det lycka att vara nyförälskad? Det tror många, men det är inte lycka det är koma. Den varar i nio månader, sen är allt som vanligt igen.

Men sen berättade hon hur hon kommit lösningen på spåren. I en damtidning!

– Jag läste i Amelia att det är smart att sänka kraven på lycka för då är det enklare att bli lycklig. Det ligger mycket i det. Då tänkte jag, vilka verkar vara lyckliga i dagens Sverige, vilka vaknar och studsar ur sängen? Jo, det är små barn och dom skrattar 250 gånger oftare än vi vuxna varje dag.

Sov dig lycklig

– Sen försökte jag ta mig själv på bar gärning, när jag själv kände mig lycklig. ”Stopp Anna-Lena du är lycklig nu, men varför?” Jo, jag var för en gångs skull helt utsövd.

Svaret var alltså: barn är lyckliga för att vi tvingar dom i säng. Det är deras lycka.

– Vi vuxna går runt och tror att vi är deprimerade, vi går i terapi i stället för att gå och lägga oss. Och så biter vi ihop och sover i smyg med bettskena.

”Lägg er i tid”, var Anna-Lena Brundins råd. Och ”gråt när ni behöver det”. När man gråter släpper man kontrollen. Huvudet möter själen och kroppen för en gångs skull, man möter barnet inom sig, blir hel och kan slappna av.

Trots att vi känner oss så deprimerade har faktiskt en undersökning visat att vi är det fjärde mest lyckliga folket i Europa, berättade hon.

– Då ska ni veta att fransmännen, som så många går runt och är avundsjuka på, kommer först på femtonde plats! Trots all sin erotik och sina vackra kvinnor, trots vinet och getosten, haha.

Det är aldrig för sent att ge upp

– Och dom som ändå hälsar på varandra i livsmedelsaffären! ”Bonjour”, säger dom. Prova med ett ”Goddagens!” på Konsum. Dom tror du är ett fyllo.

Varför är då fransmännen så olyckliga?

– Jo, det råder ju en globalisering. Världen krymper men fransmännen är inte med. Dom är isolerade i sitt språk. Franska är så svårt att man måste födas till det annars hinner man inte lära sig det. Sen tar det upp hela huvudet och inget annat språk får plats.

Ja, franskan är så svår att man måste öva hela tiden för att inte glömma bort språket, hävdade Anna-Lena Brundin. Ingen vågar därför lämna landet. Ingen fransman köper hus i Småland. Ja, det är synd om fransmännen...

– Om ni åker till Frankrike, kör inte engelska för då blir dom jätterädda. Kör pantomim, det kan dom. Pantomimen föddes i Frankrike. Och det är för att dom inte kan snacka ordentligt.

– Men mitt starkaste budskap här i dag är ändå att det är tufft att skita i saker. Tuffare än att slå huvudet blodigt i väggen. Livet är kort och man ska ha kul. Jag åkte till Frankrike, sa till mina kompisar att jag skulle vara borta ett år för att lära mig franska. Men jag kom hem och sa ”nej det var för svårt, jag sket i det”. Det är tufft. Så kom ihåg – det är aldrig för sent att ge upp.

Kommunikation är ett annat nyckelbegrepp, betonade Anna-Lena Brundin. Som flockdjur ska vi vara tillsammans och hjälpas åt. En särskild maning riktade hon till männen:

– Ring en sketen tisdag i november och bjud er kvinna på lunch. Hon skulle bli så glad. Men kom ihåg – det är i vardagen det ska ske. Skjut inte upp till semestern eller julafton för då har hon förväntningar. Kvinnor har högre förväntningar än män på en relation. Hon har nämligen fötts upp med Starlet, Kulla-Gulla och Anne på Grönkulla.

– Och ju längre förväntningarna kommer från verkligheten desto större blir kraschen. Ingrid Bergman sa att det är en stor konst att vänta, men det är en ännu större konst att inte vänta sig något.

Sätt guldkant på vardagen

Ett sorgligt faktum är enligt Anna-Lena Brundin att Sverige leder EU-statistiken när det gäller skilsmässor. Det innebär att männen far illa.

– Frånskilda män dör tio år i förtid, och det tycker jag är synd för dom dör ju ändå sex år före kvinnan och då blir det ju sexton år tillsammans....

Vad kan då mannen göra för att få kvinnan att stanna, så att han kan leva länge och lyckligt? Jo, det finns en hel del. Anna-Lena Brundin avslutade med fem små budord.

– Det är några saker jag kommit på. Små enkla saker i vardagen som kan hjälpa er att få dom här tio åren extra.

– Det första budordet är: *Överskatta inte era insatser i hemmet*. Ni tror att ni gör mycket hemma, men det är bara för att ni gör saker som syns. Byter glödlampa och sånt. Eller spikar upp en hylla, som hon sen får damma hela livet.

– Mitt andra råd är: *Försök att se vad hon gör*. Det är svårt, för det är alltid redan gjort! Hon gör allt i förbifarten. Ni tror att hon bara tog bussen, men på väg till bussen såg hon tvätt som låg, så hon slängde in en maskin och så var det tvättat när hon kom hem. Jag har en kompis som är gift med en grek, hon är dessutom hemmafru och lycklig. Jag undrade hur det kunde komma sig....varje dag när hennes man kommer hem säger han ”Å Lena vad fint, Lena vad gott, Lena vad vacker du är!”. Han har ingen aning om vad hon har gjort men han är smart.

50 sekunder närhet om dagen

– Tips nummer tre: *Säg att hon är vacker*. Det kostar så lite. Jag har läst i en artikel att svenska män säger att hans egen kvinna är en höjdare. Säg det till oss också och inte bara i enkäter.

– *Uppvakta henne med frukost på sängen*. Om det är en knäckemacka ska det vara platta sidan upp, inte den håliga. Tunt med smör ända ut i kanterna och inte en tjock klump i mitten som buktar under osten.

– Den sista punkten är väldigt viktig: *Närhet*. Man ska ha tak över huvudet, ett roligt jobb och mat för dan. Men sen är närhet det viktigaste. Det sägs att det räcker med 50 sekunder om dan, men om inte det funkar – gör ett projekt av det, för det kan ni. Och om hon tar upp ett problem när ni sitter och myser på kvällen, lägger det på bordet *kaloff!* Lös inte problemet, hon vill bara ha upp det till ytan och sitta och

mala i timmar. Det är det som är närhet. Att mala. Mala är också ett förspel. Många tror att förspel handlar om pliktskyldigt gnugg. Fel. Mala är förspel.

Det ordnar sig alltid

Om mannen följer dessa råd kommer kvinnan garanterat att stanna, försäkrade Anna-Lena Brundin innan hon avslutade med att återigen berätta om sin farfar.

– Han är död nu, men han levde ända tills han dog, 96 år gammal. Varför blev han så gammal? Jo, han sket i allt som inte var viktigt. Det viktiga för honom var mat, barn och barnbarn, hans hund Emil och hans katt Hugo. Att soffans stoppning hängde ut och att det var ostädad brydde han sig inte om. Han sa ”det ordnar sig och gör det inte det så kvittar det”.

– Dalai Lama ser det på samma sätt. Oroa sig ska man inte göra – oro ger bara sjukdom och bitterhet. Antingen har problemet en lösning och då är det inget problem, eller så har det ingen lösning och då är det bara att skita i det.

– Eller som farfar sa: ”Flicka lilla, räds ej att bränna ditt ljus i bägge ändar. Du får j-t roligt däremellan”.

HANS MÅNSSON

Landsbygdens möjliga framtider

– Det var ett genialt grepp att ta hit någon som säger allt det roliga först, för att avlasta föreläsarna från åtminstone det ansvaret.

Med det konstaterandet tog Erik Westholm från Institutet för framtidsstudier över ordet efter Anna-Lena Brundin. Hans uppgift var i stället att tala om landsbygdens möjliga framtider, med utgångspunkt i det uppdrag han haft, att utreda Glesbygdsverkets roll i den regionala utvecklingspolitiken.

Det har skett stora förändringar de senaste åren inom forskningen kring landsbygd och regional utveckling, förklarade Erik Westholm. Det kunde man se genom att gå tillbaka till de årliga regionalforskningskonferenser som hölls i Östersund 1996–99.

– När dessa konferenser började var vi fortfarande rätt mycket kvar i den regionalpolitik som syftade till att fördela samhällets växande resurser till hela landet. Sverige var det land som hade den största omfördelningen av inkomster över ytan, och då gick pengarna till den region, den bransch eller det företag som bäst behövde dem. Kommunalråden stod på kö hos länsstyrelserna. Det gällde att ha det värst, sa Erik Westholm.

Resursfördelning inte aktuellt

Sedan har utvecklingen gått stegvis mot en utvecklingspolitik med tillväxtavtal och tillväxtprogram. Nu ska man på regional nivå kunna beskriva sina problem och vad man vill göra åt dem – det är nästan ett tvärtomperspektiv som infunnit sig. Inriktningen är inte längre att fördela växande resurser. I stället ställs det krav på regionerna att de ska bidra till nationens tillväxt.

I den regionalpolitiska utredning som Sture Öberg ledde, och i den senaste regionalpolitiska propositionen, betonas att det i alla delar av landet ska finnas lokala arbetsmarknadsregioner som är ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbara. I hanteringen av detta finns det dock en stor obalans, menade Erik Westholm.

Den gyllene medelvägen

– Det har blivit en kraftig betoning på ekonomisk hållbarhet medan de övriga hållbarhetsaspekterna kommit i skymundan. När det gäller den ekologiska hållbarheten kanske detta inte är ett så stort problem, där finns nationella miljömål som man arbetar med i andra sammanhang. Men den sociala hållbarheten har kommit på mellanhand.

Hur ser då det tänkande ut som ligger till grund för omsvängningen i synen på regional utveckling?

I hög grad har regionalpolitiken kommit att luta sig mot tanken att tillväxt främjas av närhet och täthet, konstaterade Erik Westholm. I en mer tätbefolkad region har individerna fler möjligheter att komma till sin rätt och göra egen karriär – och för företagen blir det fler individer att välja på. Detta leder till specialisering, som

i sig är tillväxtdrivande. Slutsatsen blir att större regioner med fler invånare fungerar bättre, och då utformas regionalpolitiken därefter.

Att skapa dessa större regioner i ett så gles befolkat land som vårt är inte lätt. Det tar oerhört lång tid att uppnå ett mer koncentrerat bosättningsmönster.

Sverige har försökt. Den så kallade flyttlasspolitiken inleddes på 1960-talet, och i dagens svenska arbetsmarknadspolitik finns ett antal åtgärder med syfte att stimulera flyttning. Ändå flyttar folk snarare mindre nu än tidigare – med undantag för 20–28-åringarna. Och framför allt flyttar man inte av arbetsmarknadsskäl, utan för att det är något annat i livet som man vill uppnå.

Eftersom folk är så obenägna att flytta har tanken på regionförstoring blivit mer aktuell. En rad utredningar har lagts fram med sikte på att öka den dagliga rörligheten hos arbetskraften. Regionförstoring har blivit något av en gyllene medelväg som ger folk möjlighet att bo kvar, samtidigt som storskalighetens fördelar tas till vara.

Ju rörligare desto bättre

Det finns ett inslag av koncentrationspolitik i den här nya strömningen, konstaterade Erik Westholm. Som när regionforskare tittar kallt på utvecklingen och säger att vi måste börja tänka mer på dynamiken mellan land och stad och se till så att våra städer fungerar bättre.

Att regionförstoring leder till ökad tillväxt råder det ingen tvekan om. Det är väl utforskat, sa Erik Westholm. Men det finns ändå skäl till eftertanke:

– Det här förhållningssättet drivs väldigt mycket av ren ekonomisk analys och en viss syn på

tillväxten. Ett faktum värt att fundera över är att det i första hand är de högutbildade männen som drar nytta av den förstörade lokala arbetsmarknaden. Det är alltså de som orsakar den här tillväxteffekten.

– Därför har man i olika studier – till exempel en som Temaplan gjort i Mälardalsregionen – dragit slutsatsen att fler grupper borde pendla över större avstånd. Detta är alltså en maning till uppbrott, riktad till kvinnor och lågutbildade. Samma sak framhålls även i den regionalpolitiska propositionen. Idén är egentligen ”ju rörligare desto bättre”.

Alla kommuner växer inte

Det finns anledning att fråga sig hur stor del av befolkningen som egentligen bör delta i denna regionförstoring, menade Erik Westholm. Finns det en poäng med att sjukvårdsbiträdet jobbar långt hemifrån och så vidare.

– Och vem tar hand om barnen i det regionförstörade samhället? Hur stora ska regionerna vara? Hur påverkas de lokala sociala nätverken, det sociala kapitalet som också är otroligt viktigt för tillväxten? Detta är avvägningar som också behöver göras.

Erik Westholm såg ytterligare ett par skäl till att nyansera bilden av regionförstoring som huvudspår i den regionala utvecklingspolitiken.

– För det första fungerar den inte så bra i många landsbygdsområden. Norr om Mälardalen, där det inte sker några stora infrastrukturinvesteringar, ändras inte förutsättningarna för pendling speciellt mycket.

– Sen är det faktiskt så att tillväxt i många landsbygdsregioner inte är det troligaste scenariot. 200 kommuner kan vänta en långsiktig befolkningsminskning. Där är den stora frågan

– Landsbygdspolitiken har egentligen inte omformulerats på 50 år. Det är hög tid att restaurera det politikområdet nu, menade Erik Westholm.

hur man ska upprätthålla servicen med krympande resurser. Detta driver egentligen starkt åt att social hållbarhet borde ha en väldigt viktig plats i regionalpolitiken. I dag har den ingen egen status.

Ta vara på mänskliga resurser

Det kan vara dags för pendeln att slå tillbaka en bit, menade Erik Westholm. Alltså att minska den ensidiga betoningen på ekonomisk tillväxt.

– På några decenniers sikt har dagens bosättningsmönster svårt att hävda sig. Men samtidigt måste politiken knyta an till människors vardag i dag. Och man behöver kunna disku-

tera utformningen av en politik för tillbakagång. Hur gör man på bästa sätt när en kommun går från fjorton till elva tusen invånare?

– Jag tror att en modifiering av regionalpolitiken på detta sätt skulle göra det lättare att ta vara på alla mänskliga resurser. Detta skulle gynna även själva tillväxtinriktningen. Risken finns annars att tillväxtpolitiken blir det som ibland kallas för en gyllene tvångströja; man måste till varje pris ha en tillväxtpolitik och all annan politik blir bara en följd av den.

I och med detta förklarade Erik Westholm att han avverkat den del i sitt anförande som behandlade konferenstemats första led – ”växande”. Återstod då själva landsbygden.

– Jag tänkte att detta skulle handla lite mer om den utredning som vi gjorde kring Glesbygdsverkets roll i regionalpolitiken, specificerade han.

– Den nya regionalpolitiska utredningen slog fast några utgångspunkter som påverkar Glesbygdsverkets verksamhet rätt mycket. Det var bakgrunden till att jag fick det här uppdraget, som jag utförde tillsammans med Jan Amcoff.

– För det första konstaterar man i den utredningen att land och stad växer samman, blir mer och mer lika. Försörjningsmönstren skiljer sig inte längre så mycket åt. Det slås också fast att ett mål med regionalpolitiken är att få de lokala arbetsmarknadsregionerna – tätort med omgivande landsbygd – att fungera väl.

– En annan bakgrundsorsak till vår utredning är att regionalpolitiken blivit mer av en sektorspolitik inom näringspolitiken. Detta står då i ett slags motsatsförhållande till Glesbygdsverkets traditionellt sektorsöverskridande arbete.

GBV – en samhällskritisk instans

Som en fjärde och sista orsak till att utredningen om Glesbygdsvirket tillsattes nämnde Erik Westholm det faktum att den regionalpolitiska utredningen inte ser landsbygden som en viktig kategori i det moderna samhället.

– Därför finns det egentligen inga förhållnings sätt till landsbygden i Sverige, vid sidan av jordbrukspolitiken. Och det var ganska logiskt att Glesbygdsvirket lämnades lite vid sidan om, när man gjorde om myndighetsindelningen efter den regionalpolitiska utredningen.

Frågan för Erik Westholms utredning var alltså: vad gör vi nu med Glesbygdsvirket?

– Vi konstaterade att alla de här förhållandena gett Glesbygdsvirket en svår situation. Kort kan man säga att Glesbygdsvirket har i uppgift att främja landsbygden mer än vad den formulerade politiken gör.

I det läget ligger det nära till hands att myndigheten i fråga blir en slags samhällskritisk instans, menade Erik Westholm. För Glesbygdsverkets del har det kommit till uttryck i en rad rapporter och studier som egentligen går på tvärs med det tänkande som styr regionalpolitiken.

Landsbygdspolitiken behövs

Finns det då någon orsak att ha en särskild landsbygdspolitik, eller stämmer det att stad och land blir mer och mer lika?

– I utredningen håller vi med om att stad och land kommer att smälta samman allt mer. Därför finns det stor anledning att behandla dem tillsammans.

Men det finns ändå två grundförhållanden som gör landsbygden annorlunda, förklarade Erik Westholm. Det ena är att den fysiska miljön ska uppfylla en mängd olika funktioner: där ska finnas plats för brukande näringar; naturresurser, kulturvärden och landskapsvärden ska förvaltas. Och i många fall finns det flera intressen som gör anspråk på samma områden. Det andra specifika förhållandet är glesheten, som gör det dyrare att bedriva olika verksamheter, och svårare att upprätthålla servicen.

– De här två förhållandena finns alltid med i landsbygdspolitiken. Sen kan betoningen skilja sig åt. På en del håll är konkurrensen om marken mest central, på andra håll är det gleshetsproblemet som dominerar. Och för att man ska kunna säga att land och stad hör sam-

man är det faktiskt en förutsättning att man också kan se dem separat.

Här finns den centrala frågeställningen, som avgör om det behövs en landsbygdspolitik, en glesbygdsmyndighet och ett särskilt hänsynstagande till landsbygden i politik och planering, förklarade Erik Westholm. Han tillade att utredningens svar på detta är ”ja”.

Jordbruksdepartementet tar över?

– Att svara ”nej” är lika orimligt som om man skulle säga att vi inte behöver några särskilda satsningar på trafikproblemen i storstadsregionerna. Det är självklart att vi måste ägna oss åt de intressekonflikter och möjligheter till utveckling som ligger i den här komplexa relationen mellan landskap, naturresurser och areella näringar, och det faktum att två miljoner människor har detta som livsmiljö.

Efter att ha kommit fram till att det behövs en särskild myndighet för landsbygden funderade utredningen över var denna skulle placeras i den administrativa strukturen. Första tanken var att ge den plats inom regionalpolitiken, berättade Erik Westholm. Men man upptäckte snart att det inte gick att skapa samling kring den tanken.

– Då vände vi oss till jordbrukspolitiken. Där förhåller det sig väldigt annorlunda, för där är landsbygdsfrågorna definitivt på väg in, om man ser det i ett europeiskt perspektiv. Mycket talar för att något håller på att hända inom EU:s jordbrukspolitik. Dels i riktning mot avreglering och frihandel, men också mot en social och ekonomisk landsbygdsutveckling. På europeisk nivå suddas gränsen mellan jordbruk och landsbygd ut allt mer. Och samma sak sker även i Sverige, fast ganska långsamt.

Ett anmärkningsvärt faktum är att jordbruksverkets program för landsbygdsutveckling för innevarande sexårsperiod omfattar nästan lika mycket pengar som regionalpolitiken, 22 miljarder kronor, påpekade Erik Westholm. Det är landsbygdsutvecklingspengar, men med dagens inriktning är de bundna till jordbruket. De går bara till innehavare av jordbruksfastigheter.

– Det betyder i princip att om en bonde vill starta ett galleri i en by så kan han få bidrag, men att en annan byinvånare inte kan få det. Och detta beror på att Sverige mer än många andra länder håller pengarna kvar inom jordbrukssektorn i sin tolkning av landsbygdsutvecklingsprogrammet.

Med detta resonemang som bakgrund blev utredningens förslag att döpa om Glesbygdsverket till Landsbygdsverket och flytta det till Jordbruksdepartementet, som i sin tur skulle byta namn till Landsbygds- och jordbruksdepartementet.

Landsbygdens framtid

– Därigenom skulle man koppla samman politiken för de areella näringarna med landsbygdens situation och problem i övrigt. Och man skulle formulera något slags mål för den svenska landsbygdens framtid. Inte för att regionalpolitiken eller landsbygdspolitiken ensam kan påverka utvecklingen på något fundamentalt sätt, men det spelar stor roll vilka signaler politiken sänder till människor på landsbygden. Och det är hög tid att restaurera detta politikområde, som egentligen inte har formulerats om på 50 år, konstaterade Erik Westholm.

Sture Öberg, ITPS generaldirektör, föreföll tveksam till att lägga landsbygdsfrågorna under Jordbruksverket:

– Om bara en eller ett par procent av sysselsättningen finns inom jordbruket har jag svårt att förstå hur det skulle kunna vara centrum för landsbygdsutveckling. Kan du utveckla det lite mera?

Erik Westholm:

– Vår tanke är inte att stoppa in landsbygdsfrågorna i jordbruksfrågorna. Men vi har ett jordbruksdepartement och ett jordbruksverk med drygt 900 anställda. Det kommer att finnas kvar i åtminstone tio år. Så länge kommer det alltså att finnas enorma penningflöden i EU-systemet som är destinerade till landsbygdens utveckling. Då är det logiskt att landsbygdsfrågorna finns i samma myndighet som jordbruksfrågorna.

– Vi ser det här som ett sätt att bryta upp en föråldrad politik och använda övergångstiden på ett vettigt sätt. Om 20 år tror jag att jordbruket är en näring bland alla andra, då är det naturligt att tjonga in allt i Näringsdepartementet, men inte som det ser ut nu. Man kan också säga att vårt förslag är en form av verklighetsanpassning. Efter att ha varit runt och diskuterat med massor av människor vet vi ungefär vad som går att vinna gehör för.

Kurt Eriksson, landsbygdsutvecklare från Ljusdal, undrade vad som kommer att hända när det nuvarande strukturprogrammet fasas ut 2007?

– Egentligen borde kanslihuset svara på den frågan, men jag kan säga något. Jag tror det innebär en risk för ökade klyftor mellan olika delar av landet. Vi har sett hur man jobbat med

de här stödpengarna på olika håll – i vissa regioner har man utvecklat en väldigt bra förmåga att göra det bästa av de där pengarna, medan man på andra håll har ställt sig mer fria. Så det är frågan om vilken kultur man har. Men generellt tror jag att varje region måste förbereda sig på att jobba betydligt mer på sina egna villkor.

Sture Öberg bad att få tillägga något om stämningen i riksdag och regering:

– Där råder en väldigt filantropisk inställning. ”Vi behöver inte så mycket strukturfondspengar här när dom är så mycket fattigare på andra sidan Östersjön”. Det är samma sak på miljösidan – ”vi behöver inte handla med utsläppsrättigheter och sånt här i Sverige, vi kan vara snälla mot världen och kosta på oss att ha lite tuffare krav”. Det är två stora och kostsamma politikområden där Sverige är förhållandevis generöst gentemot näringslivet i andra länder.

HANS MÅNSSON

Utbildning och regional utveckling

Hur gör man en glest befolkad region i Nordnorge mer attraktiv att bo i?

Det var en av de frågor som fanns i bakgrunden när man 1997 inledde projektet "decentraliserade högskolestudier i Sør-Helgeland".

Det berättade Gunnar Grepperud, som är professor vid Tromsø universitet.

Gunnar Grepperud är ansvarig för samarbete med kommuner och regioner om extern högre utbildning. Det handlar om att skapa nya modeller och finna alternativa former, förklarade han. Målsättningen är att fler i den nordnorska befolkningen ska få tillgång till högskoleutbildning.

– Det ska inte heller vara vilken högre utbildning som helst. Den ska vara nyskapande, kreativ och relevant både i form och innehåll.

När man för sex år sedan startade projektet i Sør-Helgeland fanns två huvudmålsättningar:

- Att höja den vuxna befolkningens kompetens, för att därigenom stärka näringslivet och regionens attraktionskraft som boendemiljö.

- Att finna modeller för organisering av livslångt lärande i områden utanför högskoleorterna.

– Alltså ett initiativ som var långt ifrån unikt. Man har sett flera exempel på liknande projekt i Norge under hela 1990-talet, och i Sverige redan från 1980-talets mitt, konstaterade Gunnar Grepperud.

Men även tidigare har man sett hur kommuner och regioner framställt önskemål gentemot högre utbildningsinstitutioner, tillade han. Det har i varje fall förekommit sedan 1960-talet. Skillnaden är att motiveringarna ändrats.

– Något förenklat kan man säga att 1960- och 1970-talets regionala initiativ ofta var ett slags "brandkårsutryckningar"; man ville lösa akuta kompetensproblem inom olika sektorer. Detta kan visserligen fortfarande behövas, men nu ser man som regel kompetensutveckling i ett mer långsiktigt perspektiv.

I dag är högre utbildning inte bara något som angår vissa yrkesgrupper. Den är också viktig bland annat för regional utjämning och utveckling och som medel för att täcka arbetslivets kompetensbehov, sade Gunnar Grepperud.

– Dessutom ger den självinsikt och självrespekt, och ökar individernas förutsättningar att agera som självständiga samhällsmedborgare.

Inget universalmedel

Men man ska inte se högre utbildning som något universalmedel för att åstadkomma regional utveckling, varnade han. Många faktorer inverkar, till exempel förekomsten av riskkapital, offentliga investeringar i forskning och utveckling, näringslivets struktur, etnisk och kulturell mångfald och en attraktiv livsmiljö.

Det faktum att det omgivande samhällets intresse för högre utbildning har ökat är delvis ett uttryck för missnöje, menade Gunnar Grepperud. Många utkantskommuner i både Sverige, Norge och Finland är sedan länge kri-

– Kanske är den högre utbildningen för viktig för att bara överlåtas till universitet och högskolor. Det kan vara dags för regionerna att ta över, menade Gunnar Grepperud.

tiska till hur universitet och högskolor har förvalt det som kallas den högre utbildningens ”tredje uppgift” – att fungera som samhällets kunskapsbank och aktivt arbeta för att forskningsresultat kommer till nytta i samhället. Man har kritiserat den ojämna fördelningen, inte bara nationellt utan också inom landsdelar och regioner.

Regional obalans

– För universitet och högskolor är det onekligen en tankeställare att regioner och kommuner som ligger alldeles utanför institutionernas dörr befinner sig på undre halvan i den nationella kompetensligan – och snarare är på väg ner än upp. Så ser verkligheten ut i närheten av vårt universitet i Tromsø. Trots en kraftig utbyggnad av högskolesystemen i både Sverige och Norge visar det sig alltså att stora områden sackar efter, konstaterade Gunnar Grepperud.

Det finns förklaringar till att dessa områden tappar mark: befolkningens sammansättning, näringsstruktur, traditioner vad gäller högre utbildning och så vidare. Paradoxalt nog kan det bli så att utbildningsinstitutionerna själva späder på den regionala obalansen, genom att de drar till sig stora delar av regionens ungdom.

– Det ligger mycket i Sörlin och Törnqvists observation att effekten av högre utbildning är direkt avhängigt pendelavståndet från högskoleorten, sammanfattade Gunnar Grepperud.

Kompetens som utvecklingsfaktor

Det är i detta perspektiv man ska se den andra målsättningen med Sør-Helgelandprojektet. Det behövs helt enkelt nya modeller för högre utbildning, menade Gunnar Grepperud. Och han pekade på tre faktorer som visar just detta:

- Både ekonomiska och yrkesmässiga argument talar emot en ytterligare utbyggnad av antalet högskolor – vilket i och för sig inte hindrar många regioner att fortsätta drömma om en egen högskola, på grund av de arbetstillfällen och de skatteintäkter som detta skulle skapa.

- Etablerade universitet och högskolor har varit mer inriktade på sin ställning inom forskarvärlden – nationellt och internationellt – än på sin roll i det regionala sammanhanget. Retoriken har talat om samverkan med regionen, men i praktiken har institutionerna varit alltför introverta.

- Det regionala uppdraget har ändrats och blivit mer omfattande. När fokus flyttas från utbildning för individen till utbildning som grund för regional utveckling står man inför något betydligt större än att erbjuda tillfälliga kurser nu och då. I realiteten står man som utbild-

ningsinstitution inför en komplex uppgift som förutsätter ett brett samarbete med omgivande samhälle.

Att satsa på kompetens som regional utvecklingsfaktor ställer även kommuner och regioner inför en rad utmaningar, poängterade Gunnar Grepperud. Det handlar om att utveckla en regional lärandekultur, att rekrytera nya grupper till högre studier och att möta näringslivets behov. Inte minst den del av det privata näringslivet där formell utbildning inte varit prioriterad.

Men det handlar även om att ändra synen på kompetensutveckling hos politiker och medborgare, så att man ser det som allas angelägenhet – inte bara en isolerad sektorsverksamhet.

– Sammanfattningsvis kan man säga att regional kompetensutveckling förutsätter en revitalisering av samarbetet mellan högre utbildning, kommuner och regioner. Det är viktigt att ha lokala aktörer utanför högskolorna som ser behoven och som kan vara kontaktlänk mot utbildningsinstitutionerna.

Den tredje vågen

– Både i Norge och Sverige har det startats kommunala och regionala studiecentra, och erfarenheterna antyder att detta kan vara en väg att gå. Flera utvärderingar har gjorts i båda länderna – bland annat har Glesbygdsverket gjort en nationell kartläggning som visar vilken vikt svenska kommuner lägger vid att höja kompetensnivån hos sina invånare. Det finns registrerade studiecentra i 60 procent av de svenska kommunerna, och ytterligare 70 kommuner har planer på att inrätta studiecentra.

Denna utveckling ”underifrån” brukar beskrivas som ”den tredje vågen” i svensk högre ut-

bildning, sa Gunnar Grepperud. Först kom universiteten, sedan de regionala högskolorna – och nu dessa små kommunala studiecentra, som år 2001 engagerade 45 000 studerande, varav 11 500 på högskolenivå.

– Särskilt viktigt är det att den här modellen tycks fånga upp nya grupper. Bland annat rekryteras många som aldrig studerat på högskola tidigare – det har man sett både i norska utvärderingar och i den svenska Hälsinglandsstudien.

Flexibla utbildningar

Det verkar alltså som om närhetsprincipen är lika giltig här som i andra sammanhang, konstaterade Gunnar Grepperud. Kommunala studiecentra har dessutom flera fördelar – exempelvis är de flexibla och kan i varje tid erbjuda de utbildningar som det finns behov av just då. Medan stora utbildningsinstitutioner kanske främst tar hänsyn till sina egna behov kan lokala studiecentra ta mer hänsyn till regionens behov.

– I Hälsinglandsregionen, som omfattar sex kommuner, erbjöds 2000/2001 elva programutbildningar och 80 enstaka kurser. Men för att verksamheten ska bli framgångsrik krävs det både att kommunerna vet vad de vill och att högskolorna är lyhörda inför behoven.

Etablerandet av studiecentra leder alltså inte med automatik till succé, betonade Gunnar Grepperud. Avgörande är vilka ramar som ställs upp och hur projektet genomförs. Erfarenheter från Norge visar att nya aktörer gärna följer upp trampade stigar i stället för att pröva nya. Det har också visat sig att beställarkompetensen hos kommuner och regioner behöver förbättras. Många faktorer har betydelse i det sam-

manhanget, till exempel politikers och eldsjälars engagemang och förmågan till samarbete mellan kommuner och regioner.

Även om regional utveckling alltid varit ett huvudargument för utbyggnaden av högre utbildning i Nord-Norge, så kan man utan vidare göra den regionala dimensionen ännu mer framträdande, sa Gunnar Grepperud och hänvisade till studier från bland annat OECD.

– Detta ska också ses i sammanhang med den betoning av regionerna som görs inom EU. I dag befinner sig utbildningsinstitutionerna någonstans mellan det depressivt passiva och det upplyftande aktiva i sin utövning av det regionala uppdraget.

Högskolornas regionala uppdrag

– Potentialen för förbättring är alltså stor. I flera dokument påpekas det till och med att inte ens de institutioner som har ett uttalat regionalt ansvar tar detta på fullt allvar. Det räcker inte med att lokalisera en utbildningsinstitution till en viss plats. Det krävs också att man tar sig an uppgiften med engagemang. Kanske ska man göra som den svenske forskaren Erik Sondell föreslagit, och formulera en fjärde uppgift för universitet och högskolor – det regionala uppdraget.

En viss tröst är det ändå att utvecklingen går framåt, konstaterade Gunnar Grepperud. Det regionala inflytandet över den högre utbildningen växer, även om det inte sker i så rask takt.

– Och det är viktigt att kommuner och regioner nu framstår som aktiva pådrivare. Studiecentrens etablering visar betydelsen av att kommuner och regioner agerar för att stärka den högre utbildningens regionala funktion.

– Visst kan man hävda att den högre utbildningen är statens ansvar, men å andra sidan får den regionala nivån betydligt mer att säga till om ifall den själv tar initiativet. Den utvecklingen är förhoppningsvis till fördel även för den högre utbildningen själv, menade Gunnar Grepperud.

– Kanske kan man säga att på samma sätt som krig är för viktigt för att överlåtas till generalerna, så är den högre utbildningen för viktig för att bara överlåtas till universitet och högskolor. Det kan vara dags för regionerna att ta över.

HANS MÅNSSON

Storstadslogiken styr våra tankemönster

Var finns framtiden? I de utvecklingsprocesser som man ser många exempel på i landsbygdsregionerna – eller i resurscentrerade ”hitech”-korridor?

Den frågeställningen stod i centrum för konferensens slutanförande, som hölls av Göran Brulin, professor i arbetsorganisation och chef vid Arbetslivsinstitutet. Själv ifrågasatte han den framtidsbild som i hög grad präglar debatten och samhällsplaneringen.

– Vår föreställning domineras ju av en storstadslogik som handlar om resurscentrering och stora system, både i företag och offentlig sektor. Där rör man sig med begrepp som triple helix, riskkapital och resurscentrering.

I storstadslogiken finns idén om det framgångsrika K-samhället – lanserad av framtidsforskaren Åke E Andersson – där ”K” stod för kommunikation, kunskap och kreativitet. Inom glesbygdskunskapen talar man mycket om regional identitet. Göran Brulin ställde dessa synsätt mot varandra.

– Vad skapar störst förädlingsvärde – begrepp som Arlandakorridoren och K-samhället eller den regionala identitet som Marie Krøyer var med och konstruerade i Skagen? Och hur många av företagen i Arlandakorridoren har inte gått i konkurs? Frågan är om inte uttydningen av K-samhället borde förses med ett K-ord till, tillade Göran Brulin ironiskt.

K-samhället sägs stå för kommunikation, kunskap och kreativitet. Kanske borde man lägga till ordet konkurs, menade Göran Brulin.

I det tankemönster som vill koncentrera resurserna finns en stark tro på de stora systemens välsignelser, fortsatte Göran Brulin. I den andan har mer än 30 teknik- och forskningsparker byggts upp. Men någon större succé har de ännu inte blivit.

– Sanningen är att än så länge har de mest dragit med sig enorma kostnader. När Veckans Affärer för några veckor sedan tittade på Ideon

i Lund kom man fram till att det är rätt få beständiga företag som skapats där, och att de företag som finns är storföretagsdominerade.

– Bengt Johannisson i Växjö har jämfört kontaktmönstren i Ideon respektive Gnosjöregionen, och det visade sig att organiskt framväxta kluster, som i Gnosjö, har betydligt mer kontakter mellan företagen i form av gemensam kunskapsutveckling och liknande. Man har ett rikt avknopningsföretagande, och ett organiskt entreprenörskap där man både kan konkurrera och samarbeta samtidigt.

Skillnad mellan stad och land

En annan skillnad mellan företagande enligt storstadslogiken och företagande ute i regionerna handlar om hur entreprenörskapet utvecklas, menade Göran Brulin.

– I storstaden spelar riskkapitalet en viktig roll, medan det ute i landet mer handlar om ett entreprenörskap som växer fram i ett socialt sammanhang.

Att förlita sig på riskkapitalister är kortsiktigt, menade Göran Brulin. Alldeles för många av dem drömmer om att ösa in pengar i en idé för att sen kunna sälja av den så snabbt som möjligt på börsen.

– Inget har egentligen förändrats sen IT-bubblan. Pengar pumpas in i förment goda ideer och uppfinningar och vi ser biotechcentra växa fram. Frågan är om detta kommer att sjunka ihop på samma sätt som IT-sektorn. Vi minns spektakulära företagsstarter som Dressmart och Boxman, som ledde till konkurser med 800-900 miljoner i förlust.

– Samtidigt – i skuggan av dessa miljardflöden – finns det mängder av små organiskt framvuxna företag, grundade på regional identitet

och socialt kapital, som faktiskt lever och frodas. Ett exempel på detta är Medeltidsveckan på Gotland.

– Själv har jag följt dess utveckling under tjugo år, och den har gett ett antal ringar på vattnet. Exempelvis har Gotland i dag världens modernaste transportsystem med snabbfärjor. Restiden till och från fastlandet har kortats från fem till tre timmar.

– Och alltihop började med att två kvinnor, Synnöve Gahrén och Marita Jonsson, ville förlänga turistsäsongen över vecka 32. Nu är det en sådan anstormning under Medeltidsveckan att man under dessa dagar nästan inte tar sig till eller från ön.

Landsbygden visar vägen

Därför, menade Göran Brulin, är det dags för alla som sitter i denna forskar- och utvecklartradition att rycka upp sig och känna stolthet.

– Det är vi som sitter på framtiden. Vi måste våga fläta samman vårt perspektiv med det behov av utveckling man har i storstaden. Vi kan visa på en framkomlig väg där det kan hända stora saker.

Slutligen tackade Göran Brulin alla som bidragit till konferensen, såväl arrangörer som deltagare.

HANS MÅNSSON

Innehåll

- 24 Genusperspektiv på landsbygden
- 25 Befolknings- och arbetskraftsförändringar på landsbygden
- 26 Utvecklingsstrategier, partnerskap och samverkan 1
- 27 Projekt kring lokala utvecklingsprocesser 1
- 29 Projekt kring lokala utvecklingsprocesser 2
- 30 Erfarenheter av regionalpolitiska insatser
- 31 Landsbygd, kultur och identitet 1
- 32 Försörjningsstrategier på landsbygden
- 33 Samspelet landsbygd – regionala centra
- 34 Infrastruktur, kommunikationer och tillgänglighet
- 35 Landsbygden som boendemiljö – möjligheter och problem
- 36 Utvecklingsstrategier, partnerskap och samverkan 2
- 37 Landsbygd, kultur och identitet 2
- 38 Turistnäringen och landsbygden 1
- 39 Informations- och kommunikationsteknologin på landsbygden
- 40 Lokala utvecklingsprocesser
- 41 Landsbygdsperspektiv på utbildning
- 43 Turistnäringen och landsbygden 2
- 43 Företagande och entreprenörskap på landsbygden

Genusperspektiv på landsbygden

Framtidens nycklar – om försörjningsstrategier för kvinnor i alla åldrar kopplade till jord- och skogsbruk

Charlotte Haglund och Harriet Andersson, LRF

Projektet Framtidens nycklar ingår som ett av de 46 projekt inom Equal som är ett gemenskapsinitiativ vars syfte är att bekämpa olika slags diskriminering och utestängning från arbetsmarknaden. Projektet är en samverkan mellan LRF, NUTEK och NRC och bygger på ett brett, nationellt partnerskap som även samarbetar med andra länder i Europa. Projektet ska genomföra lokala aktiviteter i fem projektlän. På sikt är målet att bilda lokala partnerskap i länen, som kan ta del av förslagen och komma med synpunkter på möjlighet till förändring.

Framtidens nycklar består av tre delprojekt:

- 1) Forskning och kartläggning av kvinnors försörjning och regelverk.
- 2) Studier av kapitalförsörjning och möjligheter till samordning av olika stöd.
- 3) Metodutveckling för företagande och försörjning samt test av metoder i grupp, praktiskt lokalt arbete.

En levande landsbygd behöver ett levande lantbruk och en förutsättning för detta är kvinnorna. I en intervjustudie med cirka 40 kvinnor i Norrbotten, Jämtland, Östergötland, Jönköpings län och Skåne svarade alla att de trivs där de bor och är nöjda med sitt liv. Kvinnorna som har lantbruksutbildning är ofta delägare i gården och de ser sig själva som lantbrukare och företagare.

MARIA MODIGH

Kvinnors försörjning – hegemonins förvaltare och murbräckor

Christina Scholten, Länsstyrelsen i Kronoberg

Avhandlingen är en feministisk analys av regionalpolitiken som möjliggörare för kvinnor som vill försörja sig på landsbygden som egna företagare. Fokus i studien är kvinnor som ville men inte ansåg sig ha eller fick möjlighet att driva sina företagsidéer vidare och därför utvecklade dem på ett tidigt stadium.

Begreppet hegemoni är ”ett system av värderingar och normer som genomsyrar ett samhälle”. Hegemonins förvaltare är enligt Christina de organisationer som styr och förvaltar dessa system. Murbräckorna är de som försöker bräcka upp den här synen på försörjning. Det är till exempel kvinnliga affärsrådgivare. Handläggare och affärsrådgivare liksom kommunala tjänstemän har också intervjuats för avhandlingen om hur de ser på företagande som försörjningsstrategi för kvinnor.

En del av materialet som avhandlingen grundar sig på är en analys av regionalpolitiska dokument som utredningar, propositioner och regionala tillväxtavtal. Syftet med denna analys är att granska hur väl regionalpolitiken svarar mot politiskt formulerade jämställdhetsmål och vilket utrymme kvinnor ges inom politiken för regional och lokal utveckling. De som ville starta eget hade inga utmanande idéer utan höll sig inom kvinnliga branscher såsom hästar, rehabilitering av sjukskrivna med mera men de kände sig ändå motarbetade av de som skulle hjälpa dem. Vad är problemet egentligen? Vem syns och vems arbete räknas och vad är försörjning egentligen. Utifrån ett hegemoniskt perspektiv är försörjning lika med att vara anställd.

MARIA MODIGH

Hållbar tillväxt och starka regioner – Vem gör vad och vem tjänar?

Malin Rönnblom, Umeå universitet

I ett pågående forskningsprojekt studerar Malin Rönnblom tillsammans med Chris Hudson den nya regionala utvecklingspolitikens former och innehåll. En central fråga i studien är hur jämställdhet presenteras inom politikområdet, och ett sätt att göra denna granskning är att relatera de två politikområdena jämställdhet och regional utvecklingspolitik till varandra.

Malin Rönnblom visar utifrån analyser av nationella policydokument hur jämställdhet görs till flera olika saker, både inom själva jämställdhetspolitiken och den regionala utvecklingspolitiken. Framför allt handlar detta om processer där jämställdhet som något som handlar om makt förskjuts till att bli något som handlar om vinst, konsensus och komplettering.

En övergripande slutsats är att det politiska systemet enbart verkar klara av en maktdimension åt gången, och eftersom systemet är uppbyggt kring klasskonflikten blir frågor som rör kön och etnicitet/ras behandlade som kompletterande perspektiv som framför allt rör kvinnor och invandrare.

En annan slutsats är att en central del i tänkandet om både jämställdhet och regional utveckling är att alla ska vara vinnare, det finns inte plats för några förlorare, och inte heller för några konflikter. Tillsammans ska alla medborgare skapa det hållbara samhället, och där finns det inte plats för de motsättningar som i realiteten existerar mellan olika grupper.

Avslutningsvis poängterar Malin Rönnblom vikten av att diskutera och problematisera tillväxtbegreppet, och hon ställer frågan om det

finns några möjligheter att undvika att den ekonomiska dimensionen i praktiken konstant ges tolkningsföreträde framför sociala och ekologiska dimensioner av tillväxt.

MARIA MODIGH

Befolknings- och arbetskraftsförändringar på landsbygden

Geografisk befolkningsomfördelning bland unga och gamla 1960–2000

Jan Amcoff, Institutet för framtidsstudier

Efter några decennier av måttlig befolkningsomfördelning i Sverige gav 1990-talets andra hälft tydligt prov på en geografisk koncentration av befolkningen. Amcoff argumenterar för att befolkningsomfördelningen bör undersökas på en geografisk nivå med samma höga upplösningsgrad som människors bosättning sker.

Det framgick att befolkningen inte bara koncentreras regionalt, utan också polariseras inomregionalt. Det är framför allt unga vuxna och barn som i allt högre grad bor i de största tätorterna. De mellanstora tätorterna förlorar mest befolkning på omfördelningen, medan landsbygden klarar sig bättre trots att dess befolkning inte längre föryngras. Följaktligen spelar regionernas ortsstorleksstruktur en roll för deras befolkningsutveckling. Befolkningens äldre omfördelas geografiskt i mindre grad än de unga, men i andra riktningen, det vill säga till de mellanstora tätorterna. Som en effekt av detta tenderar ålderssegregeringen att öka i Sverige.

THERÉSE ERICSSON

Den komplexa landsbygdsutvecklingen – både kontraktion och expansion

Ulf Renborg, SLU

Olika landsbygder utvecklas på olika sätt. Vi ser en utveckling i de tätortsnära landsbygderna, inom 45 minuters bilresa från tätorter. Här ökar boendet utan anknytning till jord och skog, i jordbruksanknutna bostäder och i nya villor. Vi ser en annan utveckling i glesbygderna med längre restider till tätorterna. Där sker en minskning av befolkningen i alla åldrar. Glesbygdsverket räknar med att det vid sekelskiftet bodde cirka två miljoner människor i den tätortsnära landsbygden och 200 000 i glesbygder utanför orter med 3 000 invånare.

THERÉSE ERICSSON

Flyttmönster och framtidsplaner hos ungdomar från en landsbygdsregion

Helena Kåks, Linköpings universitet

Det övergripande syftet med studien är att undersöka den process som ungdomars vuxenblivande och identitetsskapande utgör med särskilt fokus på rumsliga aspekter. Intervjuerna i studien har kommit till inom ramen för två olika forskningsprojekt vid Dalarnas forskningsråd och Institutet för framtidsstudier. Totalt har 24 ungdomar intervjuats, alla kommer från Bergslagskommunen Ludvika. Vid tre tillfällen, som 15-åringar, 17-åringar och 22-åringar, har de berättat om sin vardag, sina sociala kontakter, framtidsplaner etcetera.

Ett tema som går igen är ungdomarnas dubbla bild av sin uppväxtort, det finns både en stolthet samtidigt som vissa beskriver det som en riktig håla. Ett annat tema som framträder är utbildning. Kravet på utbildning gör det nöd-

vändigt för många att lämna sin uppväxtort. Ett tredje tema är framtida boende. Lika säkra som många av de intervjuade är på att de inte vill bo i en småstad som unga, lika säkra är de på att de inte vill bo i en storstad sedan de fått barn. Är det så att olika platser helt enkelt lämpar sig olika väl för olika livsfaser?

THERÉSE ERICSSON

Utvecklingsstrategier, partnerskap och samverkan 1

Tillväxt genom samverkan

Maja Mella, Hushållningssällskapet i Norrbotten

”Glesbygdens förnyelse” är namnet på en satsning som omfattar ett tiotal olika projekt i Norrland med bland annat finansiering från EU:s Equal-program.

Ett av projekten handlar om en turistsatsning i området Råne älvdal, från Gällivare ned till Luleå. 32 turistföretag är involverade i den gemensamma satsningen. Målet är att skapa fler jobb, öka engagemanget hos företagen och skapa framtidstro i bygden.

Samverkan är honnörsordet i satsningen. Huvudaktivitet för inblandade parter blir att arrangera ett eller flera större evenemang, som förhoppningsvis också blir årligt återkommande och på sikt ska ge regionen en stark och publikdragande attraktion.

Maja Mella är projektledare och arbetet sker i tre faser; mobilisering, identifiering och utveckling av resurser samt genomförande.

PERRA LINDAHL

Utveckling och marknadsföring av Sveriges gårdsmejerier

Irwing Johansson, Utveckling Sjuhärad

Projektet, som pågår i två år med bland annat finansiering från Jordbruksverket, involverar i första hand de 25 av landets gårdsmejerier som har osttillverkning. 95 procent av företagen har kvinnligt ägande. Utbildning och erfarenhetsutbyte är en av aktiviteterna. Bland annat har utbyte skett med ett flertal framgångsrika tillverkare av ost i Frankrike och Schweiz. Utbildning i marknadsföring med inriktning på ”att hitta rätt kund” är en annan del i projektet. Att bli bättre i kontakterna med myndigheter är ytterligare en aktivitet. Att förbättra lönsamheten är en självklar målsättning, men samtidigt poängterade Irwing Johansson att det för många av företagen lika mycket handlar om ”ett sätt att leva.”

PERRA LINDAHL

Stat och kommun i samverkan kring lokal utveckling – fungerar det?

Elisabet Bremberg, Anne Kolmodin
och Göran Hallin, ITPS

År 1997 beslutade regeringen att tilldela 53 projekt medel i ett särskilt regionalpolitiskt program, det så kallade 500-miljonersprogrammet. De 500 miljonerna drogs in från äldre reservationer.

ITPS har utvärderat programmet och konstaterar att målen var oprecisa. Därmed har det varit svårt att genomföra effektutvärdering av programmet. Utvärderingen konstaterar också att samarbetet mellan stat och kommun fungerade väl med bland annat snabba administrativa utbetalningsrutiner, men mindre bra när det gäller det långsiktiga perspektivet. Vidare kon-

stateras att en viss omfördelning har skett från de nordligaste länen till nationella projekt. 42 procent av pengarna har gått till olika former av kompetensutveckling. Två exempel på projekt där samarbetet fungerat väl är näringslivsutveckling i Hagfors/Munkfors och en ny väl fungerande flygplats i Pajala.

PERRA LINDAHL

Projekt kring lokala utvecklingsprocesser 1

SMÅFÖRETAG I SAMVERKAN

Jörgen Lithander, Arbetslivsinstitutet

Entreprenörskap i glesbygdsmiljö är ett område som Jörgen Lithander studerar inom ramen för sina doktorandstudier i nationalekonomi. Vid konferensen presenterade han en fallstudie av Drivknuten i Strömsund som är en ekonomisk förening där 38 företag samverkar.

Det finns såväl ekonomiska som sociala fördelar för små företag att samarbeta; genom samarbete kan de kompensera vissa nackdelar de har jämfört med större företag. De kan till exempel dela på kostnaden för marknadsföring och viss utrustning. Socialt kan samverkan ge företagsinterna vinster genom att exempelvis ensamföretagarna kan bli bollblank för varandra. De kan också stärka den lokala utvecklingen genom engagemang i aktiviteter som går lite utöver vad företagandet generellt innehåller såsom att samarbeta med skolor och hjälpa blivande företagare.

EWA WIKTORSSON

Småföretagande och klusterdynamik i glesbygden var ett av de teman som behandlades vid sessionen om lokala utvecklingsprocesser.

Cluster Dynamics — A Panacea for Peripheral Sweden? Concepts and Cases

Cali Nuur, KTH/FoU-centrum Söderhamn

Går det att skapa klusterdynamik i periferin, det vill säga i regionala utvecklingsregioner? Det är en fråga som Cali Nuur, doktorand i industriell ekonomi, söker svar på i sin forskning.

Cali har speciellt tittat på Call Center-företagen i Ljusdal, företagsparken Flygstaden i Söderhamn och Teknikparken i Söderhamn, bland annat med fokus på hur affärsrelationerna ser ut. Den preliminära slutsatsen är att det genom organisk tillväxt går att skapa kluster även i perifera regioner men att det krävs en drivkraft eller motsvarande som drar igång processen.

EVA WIKTORSSON

Relationsbyggande för lokal ekonomisk utveckling: glesbygd — mellanstora städer

Eskil Ekstedt, Arbetslivsinstitutet

Professor Eskil Ekstedt presenterade REK-projektet, relationsbyggande för lokal ekonomisk utveckling: glesbygd — mellanstora städer. Projektet engagerar 17 forskare från bland annat Arbetslivsinstitutet, Institutet för tillväxtpolitiska studier och Mitthögskolan.

Forskarna studerar och stödjer relationsbyggande och kunskapsbildning i glesbygdens och de medelstora städernas näringsliv. REK-projektet förväntas därutöver ge fördjupade kunskaper inom aktuella forskningsområden och förstärka samarbetet mellan de institutioner som bedriver samhällsvetenskaplig forskning i Östersund.

Eskil framhöll att kunskapsbildning kan bidra till tillväxt. Inom ramen för projektet tittar man bland annat på hur man genom att bygga relationer via exempelvis kluster och nätverk kan uppnå effektiv kunskapsbildning.

EVA WIKTORSSON

Arbetsliv i storstad

Ewa Gunnarsson, Arbetslivsinstitutet

Ewa Gunnarsson är temaledare för Arbetsliv i storstad, ett nytt forskningstema som Arbetslivsinstitutet, ALI, arbetar med under perioden 2003–2008. Inledningsvis har det mångdisciplinära temat, som studeras med en interaktiv ansats, haft ett Stockholmsfokus men det kommer stegvis att vidgas.

Arbetsliv i storstad har vuxit fram ur två av ALI:s kunskapsfält. Dels utifrån det område som behandlar social exkludering/inkludering

ur olika perspektiv, dels ur det fält som behandlar lokala och regionala utvecklingsprocesser.

Ewa menade att projektet kan komma att leda till en ”destabilisering” i begreppsbildningen, en kritisk granskning av olika rumsliga ”formationsbegrepp” samt en fördjupad syn på flexibilitet.

EVA WIKTORSSON

Projekt kring lokala utvecklingsprocesser 2

Eldsjälares brinnande engagemang – om att brinna för lokalt utvecklingsarbete

Anette Forsberg, Arbetslivsinstitutet

I ett avhandlingsarbete i etnologi undersöker och analyserar Anette det lokala engagemanget och utvecklingsarbetet som ett led i landsbygdens överlevnadskamp. Frågorna är bland andra: Vad innehåller det lokala utvecklingsarbetet? Är det gammalt eller nytt? Vad händer i processerna?

Speciellt fokuserar hon på eldsjälarnas roll. För sin forskning har hon valt att följa två eldsjälur i Västernorrlands län och ska under flera år följa vad som händer i bygden och med eldsjälarna.

Avhandlingen ska inte bara handla om yttre skeenden, utan också om känslor under detta utvecklingsarbete.

BIRGITTA RHODIN

Lokal utveckling och det nya arbetslivet med fokus på glesbygdregioner

Ann-Mari Sätre Åhlander, Arbetslivsinstitutet

Vi har gått från ett industrisamhälle till ett mer industristödande samhälle samtidigt som den offentliga sektorn har dragits ned kraftigt. Många har inte längre fasta anställningar utan arbetar i mer projektbaserade verksamheter.

I Jämtland, Värmland och på Gotland ökar antalet nystartade företag liksom nykooperativ och lokala utvecklingsgrupper mer än riksgenomsnittet. Arbetsdelningen mellan offentlig, privat och ideell sektor är på väg att lösas upp på lokal nivå. Utvecklingen går i stället mot att ideella krafter, kommersiella intressen och myndigheter samverkar för att trygga service och försörjning i glesbygd.

Många av de nya företagen är väldigt små, så kallade levebrödsföretag. Många kan inte heller leva på sitt företag utan kombinerar sitt företagande med annat – mångsyssleri. Glesbygdensborna kommer även fortsättningsvis att behöva skapa sig sina egna arbetsuppgifter och ordna försörjning och service själva.

BIRGITTA RHODIN

Lokala utvecklingsprocesser i Östergötland

Inga-Britt Drejhammar, Birgit Pingel, Carina Bildt, Lena Karlqvist, Arbetslivsinstitutet

Arbetslivsinstitutet har under flera år drivit forskningsprojekt kring kön och arbete i några kommuner i Östergötland. Man har velat minska könssegregeringen på arbetsmarknaden, öka jämställdheten och minska könsrelaterade hälsorisker. Projektet är nu i avslutningsfasen och resultaten ska så småningom publiceras i en bok.

Två av studierna handlar om hur man uppfattar jämställdhet på arbetsplatserna, och genomgående är att det är en ”icke-fråga”. En studie handlar om hälsoläget i den offentliga sektorn jämfört med den privata, och genomgående har man det värre i den offentliga. Ett praktiskt arbete handlade om att hjälpa en kommun med att förbättra arbetsmiljön för dem som distribuerar mat till gamla i hemmen. Genom arbetsdelning och genom att fler anställdes blev situationen bättre.

BIRGITTA RHODIN

Erfarenheter av regionalpolitiska insatser

Erfarenheter från Leader-arbetet i Sverige

Nils Lagerroth, Svenska nätverket för Leader+,
Jacob Käll, Leader Astrid Lindgrens hembygd

Det nationella programmet Leader+ är ett avtal mellan Sverige och den Europeiska kommissionen. Leader+ handlar om landsbygdsutveckling utifrån lokala förutsättningar och lokala initiativ. Metoden inom Leader består av lokal förankring, underifrånperspektiv, ny-tänkande, överförbarhet, samt nätverkande. Verksamheten bedrivs av tolv lokala aktionsgrupper (LAG). Glesbygdsverket ansvarar för programmets genomförande och uppföljning. Den totala finansieringen av programmet är 147 miljoner Euro.

Uppdraget att bygga upp och driva det svenska nätverket innebär bland annat att leda och stimulera aktiviteter i nätverket, som seminarier och möten för erfarenhetsutbyte, att förmedla råd och hjälp mellan nya och gamla LAG. Ett

aktivt deltagande i nätverket är obligatoriskt för alla som får stöd genom Leader+.

Utgångspunkten för arbetet inom Astrid Lindgrens hembygd ska vara att ge barn och ungdomar en god uppväxtmiljö. På så sätt ska den negativa befolkningsutvecklingen vända och in- och återflyttningen öka. För att få stöd genom Astrid Lindgrens hembygd krävs att ungdomar är delaktiga i projektet och att det innebär samverkan över generationsgränser. Man vill genom projektet stödja goda idéer med pengar, kontakter och kunskaper.

THÉRESE ERICSSON

Leader i Sverige – Community Futures i Ontario, Canada: En jämförande analys

Lars Larsson, Dalarnas forskningsråd

Community Futures startade 1986 som en del av Canadian Jobs Strategy. Projektet var till en början tidsbegränsat till perioder på tre och fem år. Sedan 1998 bedrivs verksamheten på permanent basis. Motsvarigheten till lokala aktionsgrupper bildades i de områden som ville vara med. I dessa ingick bland annat handelskamrar och lokala politiker. Planer utvecklades för geografiska områden och Business Development Centers startades.

Community Futures ger stöd till företagsutveckling och tillgång till investeringsfonder. Några skillnader mellan Community Futures och Leader är att Community Futures är en permanent verksamhet med statlig finansiering, medan Leader begränsas till programperioder och har finansiering från många håll. Inom Leader är det mer vanligt med ideellt arbete och den lokala förankringen är större.

THÉRESE ERICSSON

Landsbygd, kultur och identitet 1

Regionteatern – ett exempel på regionalism eller centralism i kulturpolitiken?

Rikard Hoogland, Stockholms Universitet

”Berget födde en råtta”, skrev Aftonbladet 1974 om den kulturpolitiska proposition som var en stor besvikelse för många. Den kulturpolitiska propositionen var starten för regionteatrarna, statligt delfinansierade men med landsting och kommuner som huvudmän. Förhoppningen var att kulturen skulle decentraliseras så att även människor utanför storstäderna skulle få del i teaterkonsten. Men i propositionen hade decentraliseringsmålet prioriterats ner och målet om jämställdhet hade plockats bort. Vissa av de svenska regionerna fanns inte ens med i förslaget.

– Riksteatern fick ökade anslag medan den utlovade satsningen på regionala teatrar började ytterst försiktigt, berättar Rikard Hoogland, forskare vid Stockholms Universitet.

CHRISTINA FRIMODIG

Livsformer i Sorsele

Madeleine Eriksson, Umeå Universitet

”Glesbygdens förnyelse” är ett projekt som Arbetsmarknadsstyrelsen driver för att komma till rätta med arbetslösheten. Syftet är att kartlägga människans syn på arbete och försörjning. Madeleine Erikssons forskningsprojekt om livsformer ingår som en del i projektet.

Madeleine Eriksson har studerat människorna i Sorsele kommun och har delat in människorna efter deras livsformer. Hon menar att detta sä-

ger något om deras vardagsvillkor, syn på verkligheten, möjligheter och begränsningar. Enligt teorin finns det åtta livsformer och Madeleine har funnit tre i Sorsele.

- Arbetarlivsformen
- Karriärlivsformen
- Självständighetens livsform

I Sorsele är det svårt att placera in folk i de olika livsformerna, de flesta invånarna ingår i fler av livsformerna, så kallade blandlivsformer.

CHRISTINA FRIMODIG

Det måste bli häftigare att leva på landsbygden

Ann-Margreth Göransson och Terese Juel, Agendum

I 15–20 årsåldern sker den starkaste bindningen till den egna hembygden, visar forskning. Därför är det extra viktigt att ge ungdomar en positiv upplevelse av hemorten för att de ska kunna tänka sig att bo kvar eller återvända efter studier. Men det har inte funnits någon tradition att tillgodose ungdomars fritidsbehov.

– Det måste bli häftigare att bo på landsbygden, menar Ann-Margreth Göransson och Terese Juel, Agendum.

För att det ska finnas en levande landsbygd behöver ungdomarna ges verktyg och kunskaper för att själva kunna vara delaktiga i denna process.

I Svenstavik i Jämtland drivs ett projekt som kallas Arr&Event och som genom fritidsverksamhet ska ge inspiration och aktiv stöttning till ungdomar och deras arrangemangsidéer.

CHRISTINA FRIMODIG

Försörjningsstrategier på landsbygden

Självförsörjande befolkning i östra Kiruna

Anne Kotavuopio Jatko,
Byautvecklingsgruppen i Östra Kiruna

På initiativ av Kiruna kommun startades 1989 ett paraplyorgan för landsbygdsutveckling, Byautvecklingsgruppen. Gruppen är ideell, ett tjugotal byar i kommunens östra del representeras av lokala förtroendepersoner ideellt aktiva för utveckling av respektive by. Genom datorteket och datastugan i Karesuando utvecklades under 1980-talet en IT-kompetens i östra kommundelen, vilket senare resulterat i bland annat etablering av en demografisk databas.

För genomförande av ett lokalt utvecklings- och tillväxtprogram är det nödvändigt att arbeta i samverkan med ett lokalt partnerskap och den vägen stimulera det sociala kapitalet över breda sektorer. Syftet är att få människor i glesbygden att bo kvar, utbilda sig och försörja sig.

Projektet är geografiskt avgränsat av de fyra nordligaste länen Jämtland, Västernorrland, Västerbotten och Norrbotten. Projektet skall ses som en lärandeprocess som leder till att berörda myndigheter och organisationer får förbättrade kunskaper och erfarenheter om glesbygdens arbets- och näringsliv.

MARIANNE LARSSON

Tidsgeografiska restriktioner för försörjning

Rebecka Andersson, student pol.mag-programmet, Umeå universitet

”I väntan på framtiden. En studie i arbets- och försörjningsmöjligheter i Sorsele ur ett tidsgeografiskt perspektiv” är en C-uppsats inom kulturgeografi. Arbetet är en del av en förstudie där Sorsele, Ragunda och Östra Kiruna ingår. Syftet med studien var att öka försörjningsgraden. 24 personer ur olika kategorier intervjuades. Följande typpersoner kan urskiljas ur intervjugruppen; mångsysslaren, den potentielle flyttaren, den korttidsanställda, den deltidsanställda, person inom arbetsmarknadsåtgärder.

- Vilka projekt är möjliga/inte möjliga att genomföra i tidrummet?
- Individens möjligheter att nå målet heltidsarbete begränsas av såväl olika styrningsrestriktioner som egna begränsningar.

De egna begränsningarna kan vara tidsåtgången för långpendling, att fritiden och tiden med familjen är värdefull, att det är kostsamt, att utbildning saknas, svårigheter med att starta eget eller Jantelagen (ett hinder för tillväxt och utveckling i företagen).

Många ser inte att försörjningen är ett stort problem då de har låga boendekostnader, god livskvalitet och är mångsysslare. Många är relativt positiva när det gäller framtiden.

MARIANNE LARSSON

Inkomster, försörjning och livsstil i glesbygd

Einar Holm, professor i kulturgeografi,
Umeå universitet

Rapporten handlar om utvecklingshinder och utvecklingsmöjligheter i glesbygdsområden i Sverige. Speciellt undersöks om låg arbetsvolym och arbetsinkomst även betyder att försörjningen blir lidande och om transfereringar kompenserar bristande arbetsinkomster. En tredje fråga att besvara är huruvida glesbygden är en kvinnofälla och om kan det ändras?

Resultaten av studien visar att försörjningen blir lidande av låg arbetsvolym och arbetsinkomst. Den *geografiska* omfördelningen av konsumtion via familje- och individtransfereringar till befolkningen i arbetsför ålder är begränsad, i huvudsak ger låg lokal arbetsinkomst låg lokal disponibel inkomst.

Transfereringar kompenserar i hög grad bristande arbetsinkoster. Den *individuella* nivån på arbetsinkomster under 100 000 kronor per år har liten betydelse för den disponibla inkomsten som i genomsnitt stiger från cirka 90.000 kronor för personer utan arbetsinkomst till cirka 110 000 kr för personer med en årslön på 100 000 kr.

Enligt analysen hade kvinnor 1992–99 i genomsnitt 46 000 kronor lägre arbetsinkomst än män i samma ålder, med samma utbildningsnivå, boende i samma område och med samma avstånd till arbete.

Samspelet landsbygd – regionala centra

Environmental economic accounts on the regional scale: outcomes for one rural and one urban region in Sweden 2000

Stefan Hellstrand, Karlstads universitet

Med hjälp av en speciell beräkningsmetod kallad EEW (Ecological economic accounting) kan man räkna ut i vilken grad en region påverkar naturen vad gäller koldioxid, kväve och svavel. Dessa beräkningar kan användas för att beskriva förhållandet mellan städer och landsbygd i ekonomiskt och ekologiskt hänseende, och för att skapa en prisbildning som tar med miljö- och hälsoeffekter i beräkningen. Tillämpat på Värmland visar det sig att denna regions miljösaldo ger ett samhällsekonomiskt mervärde, medan förhållandet för Stockholm är det motsatta. Städer är alltså beroende av ekosystemen i de omgivande natur- och kulturlandskapen och behöver därför investera i den ekologiska hållbarhetsbasen för sin egen existens.

HANS MÅNSSON

Comparative advantages for densely and for sparsely populated areas.

Bertil Lindström, Mitthögskolan

Prisregleringar ger storstaden fördelar gentemot landsbygden. De innebär i praktiken att landsbygden dräneras på pengar för att prisnivåerna ska hållas nere i storstäderna. Det är bättre för landsbygden att kostnaderna för lägenheter, butikshyra, löner m m sätts enligt marknadsprinciper. Då kommer varje regions komparativa fördelar mera till sin rätt. Företag som vill driva sin verksamhet i storstaden måste

ha högre produktivitet för att kompensera den högre kostnadsnivån, eller också måste de kunna motivera sin lokalisering med att de har behov av de täta kontakter som bara storstaden kan ge. Mer marknadsstyrning i stället för prisreglering skulle ge en bättre arbetsfördelning mellan storstad och landsbygd.

HANS MÅNSSON

Initiatives at the Edge – New regional development concepts for the Scottish Highlands and Islands.

Yvonne Brodda, Hochschule Vechta

Tre olika projekt för regional utveckling i Skottland jämförs i ett forskningsprojekt som dessutom omfattar studier av Jämtlands län och en region i Österrike. Ett problem i Skottland har varit att strukturerna fortfarande är otydliga efter att självstyret infördes, vilket inverkar negativt på ansvarsfördelningen och på effektiviteten i de tre studerade projekten. Det har därför uppstått en del besvikelse i projektens kölvatten. Flest positiva resultat noteras för EU-programmet Leader, som bland annat stimulerat bildandet av lokala partnerskap och utgjort avstamp för nya projekt.

HANS MÅNSSON

Infrastruktur, kommunikationer och tillgänglighet

Tillgänglighet och gleshet som förklaringsmodell

Anders Dahlgren och
Patrik Johansson, Glesbygdsverket

Glesbygdsverket har just avslutat en sammanställning av utredningar om gleshetsaspekter på

uppdrag av Näringsdepartementet. En slutsats i rapporten är att gleshet kanske inte alltid är bäst för att beskriva geografiska skillnader. I stället bör man fokusera på tillgänglighet. Rapporten finns att beställa på Glesbygdsverket.

MARIA MELKERSSON

Verkets databaser

Anders Dahlgren, Glesbygdsverket

Glesbygdsverkets databaser innehåller stora datamängder som bearbetas på olika sätt. Genom att ta hänsyn till den geografiska dimensionen kan Verket till exempel beräkna tillgänglighet till närmsta livsmedelsbutik för alla bosatta i lands- och glesbygd. Systemet beräknar tillgänglighet utifrån vägnätet och är därför inte tillämpligt på större tätorter där man måste ta hänsyn till kollektivtrafik, enkelriktade gator, trafikstockningar etcetera.

Den minsta geografiska enhet man arbetar med är så kallade 250-metersrutor och det finns cirka 400 000 sådana bebodda rutor i Sverige. Analyser utgår vanligtvis från de punkter där människor bor och mäter avstånd till olika servicepunkter (butiker, vårdcentraler, skolor etcetera).

Analysenheten presenterar mycket av sina analyser genom tematisk kartering, till exempel papperskartor till årsboken. Nästa år ska man också kunna nå tematiska kartor via webben. Där ska användaren enkelt kunna zooma in områden av intresse och få olika typer av information om dessa.

MARIA MELKERSSON

Flygets betydelse för att skapa tillgänglighet vid långväga resande

Patrik Johansson, Glesbygdsverket

Det finns ungefär fyrtio flygplatser med reguljär inrikestrafik i Sverige, varav ungefär hälften är icke-statliga (främst kommunala). Vissa kommuner har tidigare bidragit till driften eftersom det inte funnits någon som velat flyga på rent kommersiell grund. Nu finns det dock ett riksdagsbeslut att all interregional kollektivtrafik ska vara statligt ansvarsområde. Staten ska handla upp flygtrafik medan kommunen fortfarande får stå för flygplatsens drift, i de fall det inte finns intresse för rent kommersiell drift.

Ett sätt att mäta tillgänglighet är att mäta från vilka regioner man kan ta sig till ett möte i Stockholm som varar klockan 10–16, och resa hem igen samma dag. Särskilt de norra delarna i Sverige är för en sådan resa helt beroende av flyget. Tillgängligheten till en flygplats är ganska god i Sverige. Bara tre procent av befolkningen har mer än sextio minuters bilresa till en flygplats. Skulle bara de statliga flygplatserna finnas ökar dock denna grupp till 25 procent. Stockholms tillgänglighet är dock en sida av saken – handlar det om att röra sig mellan två städer utanför Stockholm är tillgängligheten generellt mycket sämre.

MARIA MELKERSSON

Landsbygden som boendemiljö – möjligheter och problem

Bolån på landet

Harry Westmark, Glesbygdsverket

– Det är fler personer mellan 30 och 64 år som flyttar till landsbygden än som flyttar till storstaden, berättar Harry Westmark på Glesbygdsverket.

Men det finns ofta ett problem. Det är svårt att få lån för att bygga till eller bygga nytt. Harry Westmark menar att bolånen är helt väsentliga för att få till fungerande arbetsmarknadsregioner i hela Sverige. Glesbygdsverket har genomfört en undersökning bland alla Sveriges gles- och landsbygdskommuner och banker för att komma fram till förbättringsförslag. Enligt undersökningen finns det inga belägg för att bankernas kreditrisker skulle vara större på landsbygden än i tätorterna, trots landsbygdens generellt sett låga fastighetsvärden.

Glesbygdsverkets förslag till regeringen är att de statliga lånegarantierna förbättras samt att ett bidrag till äldreboende instiftas. Läs mer i ”Bolån på landet” Glesbygdsverket mars 2003.

CHRISTINA FRIMODIG

Utvecklingsstrategier, partnerskap och samverkan 2

Landsbygdssverige

Agneta Setterwall och Bernard Huber, SLU

Regional samverkan för regional utveckling är ett projekt initierat av Utbildningsdepartementet. Målet med projektet är att vara en mötesplats för kunskaps- och idéutbyte och kommunikation. Alla landsbygdsutvecklare; forskare, politiker, tjänstemän och ideella är inbjudna att delta.

Projektet består av fem delar: Utbildningsforum för landsbygdens utveckling, forskarforum, utveckling av magisterexamen, projektet Innovativa metoder och en Internetportal. Idén med portalen är att samla erfarenheter och samtidigt inspirera andra.

Förhoppningen är att portalen skall vara ett fungerande verktyg men det behövs hjälp av landsbygdsutvecklare runt om i Sverige. För mer information se Landsbygdssveriges hemsida, www.landsbygdssverige.org.

ANNIKA JOHANSSON

Mötesplatser för äldre – En studie om utvecklingsarbete på landsbygden

Lars A. Svensson, Göteborgs universitet

Lars A. Svenssons avhandling behandlar ideella organisationer i tre kommuner; Tidaholm, Strömstad och Bengtsfors. I avhandlingen beskrivs exempel på mötesplatser för äldre. Undersökningen har gjorts i form av ett frågeformulär och resultaten visar att de största aktörerna är trossamfund, bygdegrupper och pensionärsföreningar. Deras verksamheter inbegriper intressebevakning, sociala kontak-

ter och praktisk hjälp och vanliga aktiviteter är regelbundna träffar, förströelse, underhållning, studiecirkel och andakt.

Organisationernas motiv för sin verksamhet är av social-, omsorgs-, bygdeinriktad och/eller ideologisk karaktär. En tydlig trend enligt Svensson är att organisationer gärna samarbetar sinsemellan.

ANNIKA JOHANSSON

Från deltidarbetslöshet till heltidsförsörjning i glesbygd

Lennart Sundberg, Kunskapsaktivering AB

Deltidarbetslöshet i glesbygd är ett problem både för samhälle och individ. Denna studie definierar deltidarbetslöshet och belyser glesbygdsspecifika villkor och publiceras i slutet av året.

Slutsatser av studien är bland annat att deltidarbetslöshet främst drabbar kvinnor och att arbetsmarknaden styrs av nedärvda könsroller. Att bo kvar är viktigare än heltidsförsörjning vilket ger små valmöjligheter. Det finns stora ortsskillnader och trots transferering finns försörjningsunderskott i glesbygd. Sundberg anser att specifika lösningar är bättre än storskaliga, att könsroller måste brytas och tron på det egna kunnandet öka. Detta kan exempelvis ske genom kompetensvalidering och otidationellt tänkande. Nischning och individuell karriärhandledning är två andra förslag samt stöd till lokala partnerskap.

Nya metoder måste utvecklas, ett förslag är att utbilda "arbetstidsmäklare". Sandberg anser slutligen att nya synsätt måste införas och kommunalpolitiken moderniseras.

ANNIKA JOHANSSON

Landsbygd, kultur och identitet 2

Hembygdsrörelsen och dess arbete för den lokala identiteten

Anna Eskilsson, Linköpings universitet

Anna planerar att skriva en avhandling om hembygdsföreningarnas roll och den övergripande frågan är om dessa föreningar kan fungera som en utvecklingsmotor på det lokala planet.

Hon tänker studera ett antal hembygdsföreningar i Östergötland och frågar hon vill ställa är: Vilka syften har de med produktionen av historia och sin övriga verksamhet? Hur förhåller sig historieproduktionen till annan verksamhet i föreningarna? Hur ser relationen ut mellan hembygdsföreningarna och andra historieproducenter eller andra aktörer med liknande verksamhet? Vad är kulturarv? Vilken syn har de på historia? Hur sprider föreningarna sin kunskap? Vilka ser de som sina målgrupper?

BIRGITTA RHODIN

Vad är det för särskilt med landsbygd?

Erik Westholm, Institutet för framtidsstudier

Den rumsliga indelningen är alltid ett tecken på makt! De lokala arbetsmarknadsregionerna, LA-regioner, har blivit redskap för att flytta makt från periferi till centrum. LA-regioner är bara en av alla regioner vi omger oss med. LA-regioner har fått stort genomslag i statsförvaltningen, men landsbygden passar inte in i det tänkandet.

Länge har det funnits en diskussion om att stad och land alltmer växer ihop, och att man därför

inte behöver beakta landsbygden särskilt. Man säger också att skalfördelarna, storleken är den viktigaste grunden för tillväxt. Men det finns alternativa synsätt.

Landsbygdens boendemiljö måste beaktas mer eftersom boendet är allt viktigare för människor. Det finns ett myller av lösningar på hur man på landsbygden kompenserar för brister i service, men de lösningarna tas sällan tillvara.

Vi behöver en svensk landsbygdspolitik. Den utvecklingsinriktade regionalpolitiken har lämnat detta åt sidan.

BIRGITTA RHODIN

Förändringsprocesser i en småländsk bygd – jakten, skolan, kyrkan, lantbruket

Yvonne Gunnarsdotter, SLU

Yvonne Gunnarsdotter är antropolog och har studerat den småländska bygden Locknevi ur flera aspekter. Tidigare var det arbetsgemenskap som höll en bygd samman, men numera är det en fritidsgemenskap. Hon nämner fyra exempel på radikala förändringar i bygden:

- 1) Jakten kontra jaktturism – vad händer när vi sätter ett pris på jakten?
- 2) Kampen för byskolan – ett exempel på att det är svårt att behålla mötesplatser på landsbygden.
- 3) Konflikten kring kyrkan – vilka institutioner är egentligen bärare av den lokala identiteten?
- 4) Bönderna och odlingslandskapet – vilka konsekvenser får en minskande agrar sektor?

För att få en levande landsbygd behövs:

- Försörjningsformer som är delvis lokalt baserade och som upprätthåller en mångfald relationer.
- Mötesplatser där människor kan mötas mellan arbete och hem.
- Institutioner som är bärare av platsens identitet.
- Odlingslandskap där platsens historia finns inbäddad.

BIRGITTA RHODIN

Turistnäringen och landsbygden 1

Turistdestinationen – en social arena för lokal affärsutveckling

Marianne Nilsson, Stockholms universitet, och Yvonne von Friedrichs Grängsjö, Mitthögskolan

Författarna har länge studerat Åre respektive Gotland som turistdestinationer. Ett sätt att se på entreprenörer och företagare i turistorter är enligt uppdelningen på Gemeinschaft, ”jag vill tjäna Åre”, respektive Gesellschaft, ”jag vill tjäna på Åre”. Det är främst den förre av dessa kategorier som har varit vanligt på turistdestinationer som Åre och Gotland.

Stora pengar är ofta inte den stora drivkraften i mindre familjeföretag. Snarare handlar det om levebrödsföretag i stor utsträckning där samarbete är vanligt och konkurrens kanske till och med undviks aktivt (”jag vill inte stöta mig med de andra”) och i stället delas marknaden upp mellan företagare.

Företagare som kommit ”utifrån” har i större utsträckning drivits av förtjänster. Under senare år har man även fått erfara stora börsnoterade

företag på turistdestinationer (till exempel Skistar i Åre). En konsekvens av sådana företag kan vara att den gamla ”bykänslan” försvinner och det kan vara en viktig del när turister ”köper” Åre/Gotland.

MARIA MELKERSSON

Att tillaga en region – Regional mat som utvecklingsstrategi

Susanna Heldt-Cassel, Uppsala universitet

Heldt-Cassel presenterar sin kommande avhandling i kulturgeografi. Ämnet är olika regionala marknadsförings- och identitetsskapande projekt med maten i centrum. ”Skärgårdssmak” är ett sådant projekt som EU-finansierats (berör Stockholms plus Ålands skärgård med vissa angränsande områden). Skärgårdssmak har fått stor medial uppmärksamhet, främst genom en TV-serie om matlagning. Projektet omfattar ungefär hundra företagare och syftet har varit att främja småskaligt näringsliv.

Enligt författaren upplevs skärgårdstraditionen av många företagare både som en möjlighet och ett hinder, det senare på grund av att man inte kan göra ”vad som helst” utan det måste vara i samklang med människors föreställning om vad skärgården är för något.

Den vanligaste bilden av skärgården är typ Saltkråkan, traditionell, ”genuin”, lite gammaldags. Projektet Skärgårdssmak har försökt lansera en parallell bild – skärgården som en plats som smakar gott (matmässigt), där man producerar varor med god smak och att även besökarna/turisterna i skärgården är människor med ”god smak”.

MARIA MELKERSSON

Turismen i Östra Kiruna – Visioner möter verklighet

Marcus Falck, Umeå universitet

Östra Kiruna, Vittangi och Karesuando församlingar, är ett vidsträckt, mycket glest befolkat område med stora problem vad gäller åldrande befolkning, arbetslöshet och bidragsberoende. Det finns en del aktiviteter som erbjuds i Östra Kiruna – hundspann, kanot, fiske, guldvaskning, skotersafari etcetera – men denna typ av aktiviteter finns också närmare Kiruna centralort och Östra Kiruna har svårt att hävda sig. Bara 2 av 16 turistföretag går bra i regionen. Frågan är om man har något unikt att erbjuda som inte finns mer lättillgängligt.

Falck har pratat med många olika aktörer i regionen – turismföretagare, arbetsförmedlare etcetera – och det framkommer en hel del problem. Kanske det största är de kulturella barriärer som finns. Svenskar, samer och finsktalande har ofta svårt att samarbeta.

MARIA MELKERSSON

Informations- och kommunikationsteknologin på landsbygden

Organisering av turism – En undersökning av webbplatser för turismens regionala samarbetsorganisationer

Per Grängsjö, ETOUR

I undersökningen konstateras att det förutom 24 traditionella regionala turistorganisationer finns ytterligare 21 nya organisationer i landet som gör anspråk på att ha ett regionalt värde.

De 24 traditionella organisationerna inriktar sig i stor utsträckning på att enbart förmedla information till olika turistaktörer och allmänhet på sina webbplatser. De 21 nya samarbetsorganisationerna är mer affärsinriktade, sju av dem gör affärer på sina webbplatser, vilket innebär en ny form av konkurrens i att få organisera turistföretag i en region. Internet har inneburit en ökad kommersialisering av turismens samarbetsorganisationer.

Per Grängsjö konstaterar dock att få av organisationerna har utvecklat en strategi för att utnyttja den nya tekniken.

PERRA LINDAHL

Saami Network Connectivity: Om konkurrenskraft, teknologiska paradoxer och jämställdhet

Maria Udén, Luleå tekniska universitet

Projektet kan ses som en fortsättning på ett jämställdhetsarbete i Sirges sameby i Jokkmokk. Den nya inriktningen på arbetet blev att i första hand hitta tekniska lösningar som ska underlätta för samerna och dess rennäring att använda sig av, på samma sätt som det övriga samhället, den moderna IT-tekniken med Internetuppkoppling och andra informationssystem.

Idén som ligger till grund för utvecklingsarbetet är forskning som bedrivs av den amerikanska gästforskaren Avri Doria. Idén bygger enkelt uttryckt på rörliga reläer i kombination med den fasta nätet. Mottagarna/sändarna ska finnas monterade på exempelvis flygplan, snöskotrar eller i en laptop som bärs i en ryggsäck.

Att även dagens moderna teknologi kan finnas i samernas land betyder att attraktiva möjligheter som distansundervisning, information om sjukvård och myndighetskontakter görs mer tillgängligt.

PERRA LINDAHL

Bredband till glesbygd

Elin Wihlborg, Linköpings universitet

– Eftersom vi kan konstatera att avstånd och befolkningstäthet är olika i vårt land bör det vara en självklarhet för varje kommun att se till att ha en lokal IT-infrastrukturplan.

Det konstaterade Elin Wihlborg när hon redogjorde för sin forskning om bredband ur ett samhällsperspektiv. En del av hennes forskning är också ett utvärderingsuppdrag för Näringsdepartementet om bredbandsutbyggnaden till landets kommuner. Den presenteras i oktober.

I en delstudie har hon tittat närmare på tre kommuner; Åre, Valdemarsvik och Färgelanda och där konstateras att IT-utbyggnaden använts till en rad olika saker, som dessutom uppfattas väldigt olika av användarna ute i samhället.

Slutligen pekade hon på några fördelar för att kunna genomföra bredbandsutbyggnad på landsbygden: stora möjligheter att ordna medfinansiering, god erfarenhet att samarbeta samt positiv inställning till att jobba ideellt.

PERRA LINDAHL

Lokala utvecklingsprocesser

Vilka utvecklingsprocesser kan skapas i en glesbygdregion? En studie av företagarkvinnor i nätverk

Birgitta Näsman, Mitthögskolan

Mellersta Norrland är en av de regioner i EU som mist flest arbetstillfällen på senare tid. Detta projekt skapades med avsikt att ge kvinnor ökade förutsättningar och därmed utveckla regionen.

Syftet med studien är att få ny kunskap och förståelse för för- och nackdelar med regionala initiativ riktade mot kvinnligt företagande.

Cirka 30 kvinnor ingick i projektet som använde sig av Nätverksbanken – en metod för stöd till kvinnligt företagande och förbättrade finansieringsmöjligheter.

Slutsatser är att det tar tid att lära sig dra nytta av nätverk men att man till en liten kostnad kan få tydlig effekt. Metoden ger störst effekt i glesbygd. Synbara effekter är ökad kunskap bland kvinnorna och utveckling av existerande företag, nyetablering av företag samt spridningseffekter.

ANNIKA JOHANSSON

Framtidsverkstäder i Örnsköldsviks kommuns inland – en utvärdering

Loes Heuff, Ljus Framtid ek. för.

Under 1997–2000 försökte projektet Ljus Framtid hjälpa föreningar och små företag i Örnsköldsviks inland med utvecklingsarbete genom Framtidsverkstäder. Syftet med projektet var att pröva om detta arbetssätt kunde ge långsiktiga effekter i form av självgående utvecklingsgrupper och nya arbetstillfällen.

Heuffs viktigaste slutsatser är att grupper som i förväg hade en konkret idé efter Framtidsverkstaden i större grad än andra lyckats realisera dem, bristen på pengar, tid och ork var bidragande orsaker till misslyckande, krångliga regelverk och negativa attityder hos myndigheter andra.

Deltagarna var generellt nöjda med Framtidsverkstaden som metod men projektet har inte gett de långsiktiga effekter som var förhoppningen. Utvärderingen kan beställas via katarina@ljusframtid.se

ANNIKA JOHANSSON

Individens kollektiva roll i lokala utvecklingsprocesser enligt Leader+-metoden

Bengt Jönsson, Högskolan på Gotland

Leader+ är ett EU-projekt som handlar om lokal utveckling av landsbygden. I Sverige finns tolv Leader+-områden som leds av Lokala aktionsgrupper (LAG). Dessa grupper bedömer och tilldelar projektmedel. Syftet med Jönssons uppsats är att beskriva, diskutera och reflektera över drivkrafterna hos individerna i LAG för Leader+ Gotland.

En enkät gick ut till samtliga 21 deltagare och resultaten visar att deltagarna genom sin koppling till olika organisationer eller myndigheter valts att delta i LAG, några anger sitt engagemang ett sockenutvecklingsprojekt och intresse av att bidra till landsbygdens och Gotlands utveckling som grund för deltagande.

Leader+ är bland annat först med att införa en prislapp på ideellt arbete vilket gör det möjligt att redogöra för ideell tid i projektredovisningar.

ANNIKA JOHANSSON

Landsbygdsperspektiv på utbildning

Lärcentras betydelse för att höja utbildningsnivån i landet

Marlen Ljusberg, Glesbyggsverket

Glesbyggsverket har på uppdrag av regeringen kartlagt förekomsten av lärcentra i hela landet och har i en rapport kunnat visa att lärcentra redan i dag spelar en viktig roll. I synnerhet för de delar av landet som inte har pendlingsavstånd till universitets- och högskolesorter och för människor som vanligtvis inte söker sig till högre utbildning. Lärcentra är i första hand en miljö för lärande, en mötesplats. Här ska den som vill studera kunna få hjälp med olika saker, exempelvis studievägledning. Lärcentra har även en mäklar-funktion där olika utbildningsanordnare erbjuder, och möter, ett behov av utbildningar.

Lärcentra kan också vara en nod för dialog kring strategiska utbildningsfrågor och på så sätt spela en roll för den lokala och regionala utvecklingen. Därför kan lärcentra diskuteras såväl utifrån ett direkt utbildningsperspektiv som mot bakgrund av den regionala utvecklingspolitiken. Glesbyggsverkets kartläggning av Lärcentra 2001 visade att de var cirka 40000 studerande på lärcentra runt om i landet och drygt 11000 av dessa studerade på högskolenivå. För att utveckla tillgängligheten till dessa utbildningsformer måste man:

- tydliggöra lärcentras roll för högre utbildning.
- formulera mål för vuxnas högskolestudier.
- tydliggöra och utveckla lärcentras roll för att öka efterfråge- och behovsstyrningen.

- utveckla modeller för att beskriva lärcentras verksamhet (resultat)
- analysera effekter av utbildning på den lokala och regionala nivån.
- stärka nätverken i alla dess former i deras arbeten
- undvika att institutionalisera
- värna eldsjälarna!

MARIA MODIGH

Högre utbildnings regionala effekter – en kunskapsöversikt

Hans Westlund, ITPS

Seminarier behandlar en rapport med titeln "Regionala effekter av högre utbildning: En kunskapsöversikt". Författare är docent Hans Westlund vid ITPS. Bakgrunden till kunskapsöversikten är en rapport som är utarbetad i samverkan mellan SISTER och ITPS (2003), på uppdrag av Delegationen för regional samverkan om högre utbildning (Samverkansdelegationen).

Högskolan är ett av de få regionalpolitiska verktyg som finns kvar, enligt Hans Westlund. Ett problem är att under det att högskoleväsendet byggts ut så är det av tradition så att akademierna ska stå lite utanför samhället för att behålla sin vetenskapliga status. Hur får man ihop detta?

Antal sysselsatta i högskolan har ökat från 48 000 till 62 000 på åtta år men det är stora regionala skillnader. Högst andel anställda är det i Stockholm, Göteborg, Lund, Uppsala trots att det har gjorts stora regionala satsningar.

Meningen med regionala högskolor är att de ska bidra till att utveckla regionen samt att studenter blir kvar efter avslutade studier. Hög-

skolan ska också fungera som lokaliseringsmagnet det vill säga att högskolorna drar till sig företag.

Avknoppning har huvudsakligen skett vid de tekniska högskolorna typ Chalmers i Göteborg.

När det gäller högskolan och den tredje uppgiften, att högskolan ska samverka med det omgivande samhället, så har det inte lyckats särskilt bra. Ska man satsa på detta måste man göra något annat än att satsa på projekt där medel tar slut. Högskolorna har så att säga ingenting för att man går utanför högskolan och samverkar med andra.

MARIA MODIGH

Vilka rekryteras till studiecentra, "nya" studerande eller "gamla"?

Gunilla Roos, Uppsala Universitet

Under läsåren 1994-95 och 1997-98 gjordes en enkätundersökning riktade till samtliga högskolestuderande vid studiecentra i Hälsingland. Syftet var att få en bild av vilka som studerar och hur deras livs-, familje- och arbetsituation ser ut. Man kan konstatera att det är "nya" studerande i jämförelse med traditionella grupper.

En majoritet är kvinnor och det är relativt höga åldrar på de studerande. Över hälften har växt upp i familjer som saknar erfarenhet av högre utbildning. Oavsett om man utgår från faderns yrke, moderns yrke eller hemmets yrkesstatus rekryterar studiecentra studerande främst från arbetarklassen och från företagare- och lantbrukargruppen. Denna bild är spegelvänd den som råder vid högskolor och universitet. Sextio procent svarade nej på frågan om man hade studerat om utbildningen hade varit på campus.

MARIA MODIGH

Turistnäringen och landsbygden 2

Turismföretagande på norsk och svensk landsbygd

Sven-Erik Karlsson och
Gunilla Lönnbring, Karlstad universitet

Författarna vill utveckla en teoretisk ram för att förstå den empiri man observerar. De har studerat turistföretagande i Värmland och vissa norska orter. I Värmland ser de tydligt att den gamla strukturen från jordbruket eller ”Bruket” fortsätter att existera även om aktiviteterna kan vara nya (till exempel turism).

I orter som Årjäng finns en tradition med många småjordbruk och även numera många små turistföretag. I Munkfors å andra sidan var man förr beroende av Bruket och privata initiativ är färre. De turistföretag som etablerats är främst av folk som flyttat in utifrån. I orter typ Årjäng är det en syntes av egensinnighet och gemenskap som driver fram småföretag inom turismen. I orter som Munkfors är det bara gemenskapen som är viktig och den enskilde ska inte ”sticka ut näsan” för långt med egna initiativ. Det konstateras att företagande, småföretagande, turistföretagande liksom kvinnligt företagande är mycket heterogena begrepp.

MARIA MELKERSSON

Turism i landsbygd – en fråga om tillväxt eller överlevnad?

Bo Svensson, ETOUR

Bo Svensson lägger på en Europakarta där antalet turister från andra länder än det egna visas. Sverige är ganska glest ”turistat” och frågan är om det är en outnyttjad potential eller

ett hopplöst läge. Turismen i Sverige ökar, men det är främst i storstäderna och andra delar av landet som redan är gynnade på många andra sätt. I norrlands inland till exempel är turismen ganska konstant.

Det som gäller för hela Sverige är att det är ganska blygsamma sysselsättningsvolymerna som livnär sig på turismen. Levebrödsföretagen och familjeföretagen är de som dominerar, men det är sällan de växer. Svensson tar Höga Kusten som exempel, ett turistmål som hamnat på FN:s världsarvslista. ”Det är lätt att förstå att det finns något slags potential här, men vad ska man göra när man kommer dit, mer än att titta på hur det ser ut?” Det verkar som om de flesta turister i Sverige spenderar ganska lite pengar här.

Svensson öppnar för diskussion kring huruvida turisterna är snåla eller om det inte finns något att spendera pengar på.

MARIA MELKERSSON

Företagande och entreprenörskap på landsbygden

Kapital för landsbygdens företagare

Leif Berndtsson,
Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien

– Tillgång till kapital kan vara en av de största hindren för tillväxt. Särskilt problematiskt verkar det vara på landsbygden. Det säger Leif Berndtsson som har gjort en förstudie om kapitalfrågor för landsbygdens företagare.

Leif Berndtsson har uppmärksammat följande:

- Terminologin är ett problem. Olika intressegrupper förstår varandra dåligt.

- Rätt bransch och rätt plats. Rätt företag ligger sällan på landsbygden.
- Personligt engagemang hos handläggaren är avgörande för kreditprövningen.
- Kontakten mellan handläggare hos olika aktörer behöver förbättras.
- Är avkastningskraven den avgörande frågan?

Förslag till fortsatt arbete:

- Ökad forskning
- Lånegarantier
- Sårskapital
- Utveckla kreditgarantiföreningar
- Etablerade banker bör medverka
- Företagsutvecklare är viktiga aktörer i ledet mellan företagare och kreditgivare

Läs mer i ”Kapital för landsbygdensföretagare”
KSLA:s tidskrift nr 4, 2003

CHRISTINA FRIMODIG

Jordbruksverket stödjer projekt som handlar om turism, infrastruktur, byutveckling, skydd av kulturarvet, diversifiering och marknadsföring av kvalitetsprodukter från landsbygden.

I dagsläget är cirka 400 projekt igång i de 17 sydligaste länen. För de fyra nordligaste finns stöden inom EU:s mål 1.

CHRISTINA FRIMODIG

Innovationer och entreprenörskap på landsbygden

Rune Backlund, Jordbruksverket

Jordbruksverket har ansvar för genomförandet av ”Det svenska miljö- och landsbygdsprogrammet”. Sedan hösten 2000 har det varit möjligt att ansöka om stöd för insatser för lantbrukets omställning och utveckling.

Många lantbrukare försöker bredda basen för sitt företag och detta sker oftast genom kompletterande verksamheter. Åtgärderna bidrar till lokal och regional tillväxt.

Program

En växande landsbygd

Östersund 1-2 september 2003

MÅNDAG 1 SEPTEMBER

- 9.30 Registrering. Kaffe och frukt serveras i foajén
- 10.15 Öppnande: **Sture Öberg**, Generaldirektör ITPS
- 10.30 Kvinnligt, manligt, mänskligt med **Anna-Lena Brundin**
- 11.00 **Erik Westholm**, Institutet för framtidsstudier:
Landsbygdens möjliga framtider – perspektiv på tillväxt och
tillbakagång
- 12.00 Lunch i Vinterträdgården
- 13.00 Parallella sessioner 1
- 14.30 Kaffe och smörgås
- 15.00 Parallella sessioner 2
- 19.00 Mottagning på Rådhuset där kommunalråd **Jens Nilsson** hälsar oss välkomna.
Middag serveras på Hotell Gamla Teatern klockan 20.00

TISDAG 2 SEPTEMBER

- 8.30 **Gunnar Grepperud**, Tromsö universitet:
Utbildning och regional utveckling
- 9.00 Parallella sessioner 3
Kaffe och kaka serveras i foajén.
- 10.30 Parallella sessioner 4
- 12.00 Lunch i Vinterträdgården
- 13.00 Parallella sessioner 5
- 14.00 Avslutning: professor **Göran Brulin**, Arbetslivsinstitutet

